Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
Францішак БАГУШЭВІЧ

НАША СЛОВА

Штотыднёвая газета (Выходзіць з сакавіка 1990 г.) | **№ 19 (231)** | **10 траўня — 14 чэрвеня 1995 г.** | **Кошт — 100 рублёў**

ПОСТУП ТЫДНЯ

○ **11 ЧЭРВЕНЯ Ў НАШАЙ КРАІНЕ АДБЫЛІСЯ ВЫБАРЫ Ў ДЭПУТАТЫ МЯСЦОВЫХ ОРГАНАЎ УЛАДЫ.**

○ ***ГАРАДСКІ ПАСЁЛАК МІР, ЯКІ ЎПЕРШЫНЮ ЎПАМІНАЕЦЦА Ў ПІСЬМОВЫХ КРЫНІЦАХ У 1395 ГОДЗЕ, УРАЧЫСТА АДЗНАЧЫЎ 500-ГОДДЗЕ МІРСКАГА ЗАМКА.*** *Свята праходзіла пад бел-чырвона-белымі сцягамі.*

○ **ГЕНАДЗЬ КАРПЕНКА ПАЙШОЎ У АДСТАЎКУ З ПАСАДЫ СТАРШЫНІ ПАРТЫІ НАРОДНАЙ ЗГОДЫ (ПНЗ).** Заяву аб адстаўцы ён зрабіў на пасяджэнні рады ПНЗ, якое адбылося вечарам 5 чэрвеня. Аднак канчатковае рашэнне аб адстаўцы Генадзя Карпенкі прыме IV з'езд партыі, які плануецца правесці не пазней восені.

○ ***У СТАЛІЦЫ РУМЫНІІ АДБЫЛОСЯ ЎРАЧЫСТАЕ АДКРЫЦЦЁ*** *Беларускага гандлёвага дома, на якім прысутнічаў прэм'ер-міністр Рэспублікі Беларусь Міхаіл Чыгір.*

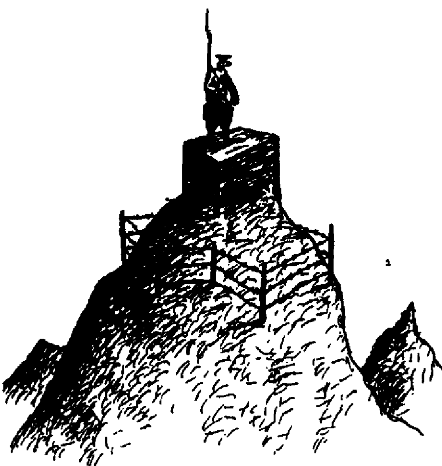
○ **У ПАСТАВАХ ПРАЙШОЎ РЭСПУБЛІКАНСКІ ФЕСТЫВАЛЬ НАРОДНАЙ МУЗЫКІ «ЗВІНЯЦЬ ЦЫМБАЛЫ І ГАРМОНІК».** У ім удзельнічалі не толькі музычныя і танцавальныя калектывы нашай краіны, але і госці з Расіі, Украіны і Польшчы.

○ ***«ЧАС І МЕСЦА» — ТАК НАЗЫВАЛАСЯ МІЖНАРОДНАЕ ПАЭТЫЧНАЕ СВЯТА,*** *якое адбылося ў Менску. У ім удзельнічалі маладыя паэты Беларусі, Расіі і Славеніі.*

○ **У ЛАТЫШСКІМ ГОРАДЗЕ РЭЗЕНКНЕ ПРАЙШЛІ ДНІ КУЛЬТУРЫ ВІЦЕБСКА.** Вынікам Дзён стала падпісанне дагавора аб культурным і эканамічным супрацоўніцтве паміж гарадамі.

○ ***У БАРЫСАВЕ АДЗНАЧЫЛА*** *свой 75-гадовы юбілей гарадская сярэдняя агульнаадукацыйная школа № 8.*

○ **У МАСКВЕ РАСПАЧАТЫ ДРУК ГРАШОВЫХ КУПЮР ВАРТАСЦЮ Ў 50 І 100 ТЫСЯЧ БЕЛАРУСКІХ РУБЛЁЎ.** Пра знешні выгляд новых грошай не паведамляецца, але, відаць, яшчэ на іх будзе «Пагоня».

Пик Коммунизма

Малюнак А.Гурскага (Менск).
Газета «Известия».

Да ўсіх арганізацый, першасных суполак, актывістаў ТБМ!

У адным з нумароў газеты «Наша слова» пад рубрыкай «Жыццё Таварыства» надрукавана нататка пра пасяджэнне Сакратарыята ТБМ, на якім абмеркавана пытанне «Аб дзейнасці арганізацый ТБМ ў сувязі з вынікамі рэспубліканскага рэферэндуму па моўным пытанні».

У адпаведнасці з рашэннем Сакратарыята ў гэтым нумары друкуецца тэкст Статута ТБМ, які зацверджаны ў Міністэрстве юстыцыі Рэспублікі Беларусь падчас перарэгістрацыі ТБМ (пасведчанне аб рэгістрацыі ад 23 сакавіка № 0129). Звяртаемся да ўсіх арганізацый, суполак, актывістаў ТБМ, да ўсіх, хто любіць родную мову.

Сітуацыя, якая стварылася пасля рэферэндуму, вымагае ад усіх нас пошуку новых форм і метадаў работы, патрабуе арганізацыйнага ўмацавання шэрагаў прыхільнікаў беларускай мовы, аб'яднання ў гэтых мэтах усіх прагрэсіўных грамадскіх арганізацый, усіх здаровых сіл нашай грамадскасці. Галоўнае тут — захаваць усе інтэлектуальныя і арганізацыйна-метадычныя набыткі, якіх мы дасягнулі за шэсць гадоў існавання ТБМ. Нельга дапусціць, каб новыя ўмовы паўплывалі на змяншэнне актыўнасці ў рабоце першасных суполак і іншых самадзейных аб'яднанняў ТБМ. Трэба паклапаціцца пра іх умацаванне, аднавіць дзейнасць тых, якія перапынілі яе апошнім часам. Заклікаем усімі сродкамі даводзіць да грамадзян Беларусі, што толькі праз нацыянальнае адраджэнне наша Бацькаўшчына можа разлічваць на годнае месца ў свеце.

Грунтуючыся на Канстытуцыі, на дзеючым заканадаўстве, дамагайцеся выканання Закона аб мовах і іншых законаў, якія прыняты Вярхоўным Саветам дзеля ажыццяўлення ідэі нацыянальна-культурнага адраджэння.

Да 1 верасня неабходна правесці перарэгістрацыю мясцовых арганізацый ТБМ, **удакладніць колькасць дзеючых першасных суполак і іншых самадзейных арганізацый ТБМ, колькасць сяброў ТБМ.** Да гэтага тэрміну неабходна правесці справаздачна-выбарчыя канферэнцыі раённых, рэгіянальных арганізацый ТБМ, сходы сяброў ТБМ у першасных суполках, на якіх падвесці вынікі работы па выкананні статутных абавязкаў, вызначыць праграму дзейнасці ў сучаснай сітуацыі, якая склалася пасля рэферэндуму, выбраць дэлегатаў на чарговы IV з'езд ТБМ, які адбудзецца 6 кастрычніка сёлета, з разліку два дэлегаты ад раённай арганізацыі, 3—4 ад буйнейшых рэгіянальных арганізацый і па адным ад іншых аб'яднанняў, якія зарэгістраваны пры арганізацыях ТБМ ва ўстаноўленым парадку. Паклапацецеся, каб на з'езд трапілі найбольш актыўныя і ініцыятыўныя сябры ТБМ. Пратаколы і адпаведныя дадзеныя з кароткай інфармацыяй аб праведзенай рабоце за справаздачны перыяд, а таксама з прапановамі па ўдасканаленні дзейнасці ТБМ у сучасных умовах даслаць у Сакратарыят Рэспубліканскай Рады ТБМ не пазней 15 верасня.

У матэрыялах перарэгістрацыі абавязкова трэба **паведаміць паштовы адрас,** а калі ёсць, і тэлефон арганізацый ТБМ, № разліковага рахунку (калі ёсць), прозвішча і імя старшыні Рады, іншыя звесткі, у тым ліку прапановы, якія падаюць актывісты ТБМ для абмеркавання на з'ездзе.

Спадзяёмся, што, выкарыстоўваючы набыты вопыт работы і ўлічваючы новыя абставіны, актывісты мясцовых арганізацый ТБМ знойдуць формы і метады работы, якія будуць адпавядаць сучаснай сітуацыі.

Сакратарыят Рэспубліканскай Рады ТБМ.

З рэдакцыйнай пошты

Прывітанне, «Наша слова»! Піша вам вучань 1 «Г» курса ліцэя № 1 г.Віцебска Мацюшкоў Аляксей. Можа, і са спазненнем, але ўсё ж вырашыў адказаць на пытанні анкеты.

Найлепшыя 10 рубрык «Нашага слова»: 1. Гісторыя Беларусі. 2. ACADEMIA «NS». 3. Вучымся. 4. Вам, школьнікі! 5. Меркаванні. 6. Афарызмы. 7. Пародыі. 8. Культура мовы. 9. Поступ тыдня. 10. Пачутае «У Лявона». Што я хацеў бы прачытаць у «Нашым слове»?

1. Гістарычныя артыкулы. 2. Вершы сучасных паэтаў. 3. Фотаздымкі помнікаў архітэктуры. 4. Праблемы свядомай моладзі.

Хацеў бы бачыць «Наша слова» сапраўдным правадыром у нашым цяжкім жыцці. Таксама чакаю разнастайных конкурсаў для чытачоў. А яшчэ дасылаю вам апошні з маіх вершаў, які напісаны пасля рэферэндуму.

Эх, конь вараны!

Падкавалі варанога
Маскалёўскаю падковай,
Прывязалі ў роўным полі
Ланцугом тугім сталёвым.
А ён, бедненькі, і рады:
Мо, паснедаць зможа смачна.
Толькі вось за «пачастункі»
Прыдзецца плаціць «удзячна».
А плаціць быдлячай працай,
Пацягаць жалезны плуг,
Ды старацца-выцінацца,
Каб не зведаць прысмак пуг.

Аляксей МАЦЮШКОЎ.
г.Віцебск.

Актуальна!

Жанчына загінула: з ёй размаўлялі ў крытычны момант па-расійску

(Гутарка з псіхатэрапеўтам С.ЯЗЕРСКІМ)

— Сяргей Андрэевіч, Вашы публікацыі пра беларускую псіхіятрыю зацікавілі многіх чытачоў. Многія лічаць, што праблема, якую Вы ўзнялі, вельмі надзённая. Яе трэба вырашаць на высокім дзяржаўным узроўні. А тут яшчэ да нас дайшлі звесткі, што нейкая жанчына з няўстойлівай псіхікай скончыла жыццё самагубствам па прычыне непаразумення з псіхіятрамі, якія спрабавалі ёй дапамагчы: яна была беларускамоўнай, а з чалавекам у крытычную хвіліну спрабавалі наладзіць душэўны кантакт на чужой для яе падсвядомасці мове. Вы, канешне, у курсе гэтай справы, то ці не змаглі б патлумачыць больш дакладна, што адбылося?

— Калі беларус жадае падняцца з каленяў, выйсці з-пад уплыву расійскай гісторыі, культуры, мовы, яго падсцерагае літаральна смяротэльная небяспека. Я ў сваёй працы часта сустракаюся з гэтым. Напрыклад, летась сутыкнуўся з трагедыяй патрыятычна скіраванай дзяўчынкі Таццяны, якая тады завяршала сваё навучанне ў сярэдняй школе. Яна пачала стала ўжываць родную мову і рускамоўнае асяроддзе адгукнулася яе цкаваннем. Узніклі канфлікты з некаторымі настаўнікамі і вучнямі. Гонар за свой народ дазваляў ёй трымацца і не здраджваць сваім перакананням. Але гэтае супрацьстаянне патрабавала вялікіх высілкаў, і дзяўчына пачала стамляцца, у яе збіўся сон. Таму яна і звярнулася да мяне за дапамогай, а пасля добра вытрымала выпускныя іспыты. Новае выпрабаванне дзяўчыны беларусафобамі — парушыла зноў яе душэўны спакой. На адным з уступных іспытаў у ВНУ абітурыентцы «патлумачылі», што яна на сваёй роднай мове «няздольна выказаць нешта вялікае»... Маюцца ўсе падставы меркаваць, што пасля гэтага здарыўся не няшчасны выпадак, а самагубства. Лічбы такіх і іншых «няшчасных выпадкаў» не друкуюцца. Але і колькасць «афіцыйных» самагубстваў штогод значна павялічваецца. Самагубствы літаральна «выйшлі» на вуліцу. У красавіку 1995 года была спроба самаспальвання на плошчы Незалежнасці ў Менску, у траўні пад танк на вуліцы Маскоўскай кінуўся і загінуў чалавек. І не апошняй прычынай самагубства з'яўляецца знявага грамадзянаў, якія размаўляюць на роднай мове, знявага нацыянальнай годнасці. Гэта не толькі псуе настрой. Гэта вялікай сілы стрэс, гэта выклікае неўрозы — з трывогаю, дэпрэсіяй.

— Мы ведаем, што Вы дамагаецеся, каб псіхалагічныя тэсты былі ў спецыялістаў не толькі на расійскай, але і на беларускай мове. Калі ласка, раскажыце крыху больш падрабязна пра гэта і якія могуць быць перспектывы?

— Пры дзвюх раўнапраўных дзяржаўных мовах (мне здаецца гэта такой жа бязглуздзіцай, як два раўнапраўныя прэзідэнты ў краіне) дзяржава адмаўляе ў дапамозе беларускамоўным сваім (?!) грамадзянам. Фактычна дзяржава патрабуе адрачыся ад карыстання роднай мовы, бо толькі на расійскай мове можна атрымаць дапамогу на вышэйшым узроўні. Беларускамоўным жа грамадзянам на роднай Беларусі псіхалагічная дапамога аказваецца ў значна меншым аб'ёме, значна менш якасная, чым расійцам, якія жывуць у нашай краіне. Напрыклад, у нас не існуе ніводнага дыягнастычнага тэста на беларускай мове, а гэта замінае выяўленню прыхаванай дэпрэсіі, наяўнасці неасэнсаваных, нявыспелых поцягаў і г.д. Таму немагчымым робіцца прагназаванне,

(Заканчэнне на с.2.)

Прэса пасля рэферэндуму

Складана быць чэсным журналістам на Беларусі!

Так ужо здарылася, што «Наша слова» патрапіла ў траўні ў даволі крытычную сітуацыю: з прычыны недахопу сродкаў, газета, як і яе «сёстры» — нацыянальныя выданні «Культура» ды «ЛіМ», а таксама яшчэ дзесяткі чатыры друкаваных органаў, «прыпісаных» да выдавецтва «Полымя», не выходзіла.

А тут заканчваецца падпісная кампанія на трэці квартал 1995 года. Як і дзе надрукаваць інфармацыю пра тое, што з намі здарылася, назваць новую падпісную цану, індэкс «Нашага слова»?

Вось і прыйшла ідэя — звярнуцца да калег-журналістаў у масавыя рэспубліканскія газеты — «Звязду», «Народную газету» і менскі гарадскі «Добры вечар».

Справа была пасля таго, як адбыўся сумна вядомы рэферэндум, што высвятляў адносіны зрусіфікаванага насельніцтва Беларусі да роднага слова, сімволікі і іншых пытанняў беларуска-расійскіх дачыненняў. Яго вынікі зараз усім вядомыя. Але пытанне, якое прымусіла нас задумацца, тычылася маральнага, так бы мовіць, фактару: ці здолеюць кіраўнікі названых газет, людзі, за кожным рухам якіх сочаць «наверсе» з асаблівай увагай, дапамагчы «Нашаму слову» — органу ТБМ імя Ф.Скарыны, таварыства, што па сваім статуце павінна абараняць мову карэннай нацыі.

І галоўныя рэдактары «Звязды», «Народнай газеты» і «Добрага вечара» выказалі сваю салідарнасць — надрукавалі такую інфармацыю. Дзякуем за гэта, шаноўныя калегі! Вы працягнулі нам руку ў самы складаны для нас час. І як бы вас ні ламала наменклатура, цяпер лепш ведаем вашы адносіны да беларускай справы. А калі некаму за іншым разам, можа, і даводзіцца крывіць душою, што ж... час настаў не з лепшых. Можна ўспомніць, як вялікі расійскі паэт Мікалай Някрасаў, калі рэдагаваў самы прагрэсіўны часопіс Расіі — «Современник», заігрываў з маючымі ўладу дзеля захавання трыбуны расійскай дэмакратыі, можна ўспомніць «Новый мир» нарэшце і яго рэдактара Твардоўскага

А ўсё ж калі пагартаць апошнія нумары «Добрага вечара», «Звязды» і «Народнай газеты», можна заўважыць — газеты, хай сабе і асцярожна, але працягваюць прапагандаваць беларушчыну.

Хаця, нейкі час здавалася: усё зламалі-такі «Народныя» «вертыкальшчыкі»! Але вось гартаю апошнія нумары траўня — пачатак чэрвеня.

27—29.05.95 (здвоены нумар):

«...Як жа мы існуем? Хто намі кіруе? Прымаюць Закон, што пытанне аб мовах на рэферэндум выносіцца не можа — і самі ж выціраюць ногі аб Закон. За вынясенне некаторых пытанняў на рэферэндум галасуе 124 дэпутаты з 311, 86 з 311 (гл. «Народную газету» за 4 траўня г.г. «Хто за што. Успомнім усіх пайменна») — і «пытанне праходзіць»! Як могуць нашы кіраўнікі, парушаючы законы, змагацца з парушальнікамі законаў?! А мы? Як мы дапусцілі гэта?..» (З ліста «Баліць душа» В.Завадскага, доктара з Барысаўскага раёна).

1.06.95:

«...Праклінаць БНФ няма патрэбы. А вось аналізаваць дзеянні гэтай сілы патрэба ёсць... Я не прызнаю такіх «твораў мастацтва», як сумна знакаміты фільм. Яго стваральнікі хутчэй за ўсё не рэжысёры, а артысты ад неразумнай прапаганды. Але і Фронт прайграў не толькі з-за дрэннага кіно...» («Нас не любяць фанатыкі ўсіх масцей і адценняў. А мы любім усіх, хто нас чытае. «Народная газета» застаецца з народам!», — аўтар — галоўны рэдактар «НГ» Мікалай Галко).

2.06.95:

«...Так блізка наступнага веку
світанне.
А чым ён суцешыць народы
Зямлі?
Надзеяю? Праўдаю і Пакаяннем,
Каб нашы нашчадкі шчасліва
жылі»

(З верша «Век» Сяргея Грахоўскага).

3—5.06.95:

Анатоль Лябедзька, дэпутат Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь:

«...Не без злоснай іроніі, але я мяркую, што расійцы павінны былі добра заплаціць за ініцыятыву (рэферэндум. — **А.М.**) Лукашэнкі. Напрыклад, спісаць доўг за энерганосьбіты. У палітыцы нічога не адбываецца проста так... Інтарэсы Расіі відавочныя, нашы дзяржаўныя інтарэсы не праглядваюцца нават і праз павелічальнае шкло» (З падборкі «Палітыкі каменціруюць вынікі выбараў» журналіста Віктара Харошкі).

«...Прыйдзе час, настане дзень, і ўсё стане на сваё месца. Абалванены аднабокай прапагандай беларускі народ празрэе і скажа сцвярджальна «так!» гістарычным сімвалам белых русаў! Так! — беларускай мове на Беларусі» (З нататкі «Народ яшчэ адумаецца!» чытача А.Шустоўскага).

Гэта ўсяго выбраныя месцы з апошніх нумароў «НГ». Як бачна, яе калектыў, журналісты, якія на сваёй скуры зведалі «и барский гнев, и барскую любовь», усё роўна змагаюцца за ўсё тое, з чаго складваецца высокае пачуццё і высокае разуменне, імя якому Радзіма. Радасна ўсведамляць, што калектыў «Народнай газеты» пасля адміністратарскага замаху на беларускую дэмакратычную журналістыку не зламаўся, пакрысе вяртаецца да сваіх каранёў — нацыянальнага Адраджэння Беларусі, да напрацаванага вобраза — быць заступніцай беларушчыны.

Алесь МІКАЛАЙЧАНКА.

Гэты матэрыял рыхтаваўся да друку напярэдадні выбараў у Вярхоўны Савет у дапамогу тым кандыдатам, якія рэальна думаюць пра будаўніцтва Беларусі як нацыянальнай суверэннай дзяржавы. Паколькі ўсіх нас чакаюць новыя выбары, тэма артыкула застаецца актуальнай.

Закон аб друку: дэнацыянальны аспект

Палеміка, якая вялася на працягу апошніх двух гадоў пра Закон аб друку, што мае адбыцца, і іншых сродках масавай інфармацыі Рэспублікі Беларусь, мела за мэту не толькі вызначыць прававыя дачыненні СМІ да дзяржавы або канкрэтных грамадзян.

Палеміка засталася палемікай, а наш журналісцкі Закон, які, на жаль, быў прыняты ў інтарэсах не творцаў, а кіруючага апарату краіны, не пазбавіўся хібаў. Чытаючы гэты дакумент, проста дзівуешся: гэта ж не Закон, а ўзаконенае сведчанне бяспраўя і сродкаў масавай інфармацыі, і тых, хто там працуе, пачынаючы ад шэраговых карэспандэнтаў і канчаючы галоўнымі рэдактарамі! Гісторыі з «белымі плямамі», з гвалтоўным пазбаўленнем сваіх пасад кіраўнікоў масавых газет краіны без уліку меркаванняў працоўных калектываў рэдакцый і нават дэпутацкага корпусу, іншыя факты расправаў з прэсай якраз нагадваюць, чаго вартая прававая база нашай прафесіі, у тым ліку гэты Закон.

Акрамя ўсіх названых хібаў, у памянёнага Закона ёсць яшчэ адзін істотны недахоп: ён не працуе на развіццё беларускага друкаванага слова.

І калі, напрыклад, у праекце дакумента, прынятага пасля першага чытання Вярхоўным Саветам, у трэцім артыкуле было сказана наступнае:

«Дзяржава разглядае сістэму сродкаў масавай інфармацыі як важную састаўную частку нацыянальнай культуры і садзейнічае ўмацаванню творчай, эканамічнай і фінансавай самастойнасці друку, **тэлебачання і радыё, у прыватнасці, тых сродкаў масавай інфармацыі, якія актыўна фарміруюць нацыянальную самасвядомасць, узбагачаюць духоўны патэнцыял народа», —**

то ў канчаткова прынятым Законе фразе пра дзяржаўнае садзейнічанне тым СМІ, «якія актыўна фарміруюць нацыянальную самасвядомасць», месца ўжо не знайшлося.

Не ўвайшла ў шосты артыкул і прапанаваная распрацоўшчыкамі фраза з праекта Закона, прынятага ў першым чытанні, адносна таго, што:

«Сродкі масавай інфармацыі, адным з заснавальнікаў якіх з'яўляюцца органы дзяржаўнай улады або кіравання, ажыццяўляюць сваю дзейнасць на беларускай мове».

Яшчэ б! Камісія ВС Рэспублікі Беларусь замахнулася на «священную корову» — права прадстаўляць у друку інтарэсы дзяржавы на мове «старэйшага брата», якую, дарэчы, ніхто не забараняў як мову міжнацыянальных зносін, мову прыватных выданняў, газет і часопісаў грамадскіх аб'яднанняў і г.д., якой давалася шырокая аператыўная прастора для інфармацыйнай дзейнасці.

Але ж мы — Беларуская дзяржава. І, урэшце, кіраўніцтва краіны на розных сваіх узроўнях павінна спрыяць сталяванню мовы той нацыі, іменем якой і названая гэтая краіна! І калі некаторым палітыкам так дарагое камуністычнае мінулае, хай бы згадалі, як дапамагалі беларускаму друкаванаму слову першыя кіраўнікі БССР у 20-х гадах, калі адносіны да друку не рэгуляваліся хаця якім падзаконным актам, а выключна — пастановамі партыі... І, між іншым, ад беларусізацыі тады не пацярпелі ні расійская, ні татарская, ні габрэйская мовы і культуры: выходзілі на розных мовах газеты, часопісы, працавалі нацыянальныя тэатры і школы.

Але вернемся да сягонняшніх рэалій.

Мяркую, што спачатку дрэнна замаскіраваны, а цяпер ужо адкрыты, наступ на беларушчыну не дазволіў ні ў праекце Закона, ні ў самім Законе распрацаваць артыкул аб недапушчальнасці манапалізацыі сродкаў масавай інфармацыі **«дзяржавай, грамадскімі аб'яднаннямі або асобнымі грамадзянамі»**, як пра тое сцверджана ў Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь. У выніку атрымалася так, што Закон пераўтварыўся ў падзаконны акт, які праігнараваў існаванне Артыкула 33 нашай Канстытуцыі. А вось дазволіўшы сваім восьмым артыкулам **«дзяржаўнаму органу»** быць заснавальнікам або сузаснавальнікам СМІ, Закон аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі проста прафанаваў Канстытуцыю, дапамог усталяваць **у Беларусі** такую сістэму дзяржаўнага кантролю над прэсай ды эфірам, што пад пагрозай апынуліся міжнародныя правы Чалавека і на атрыманне аб'ектыўнай інфармацыі праз друк, радыё і тэлебачанне, і, — уласна, на свабоду слова. Тэхналогія апошніх расправаў з газетамі і разгонам няўгодных радыёстанцый — сведчанне таму.

Магчыма, у гэтым артыкуле я і не завастраў бы ўвагу на манапалізацыі кіраўніцкім апаратам СМІ, калі б да праблемы не дапасоўваўся менавіта нацыянальны фактар.

Хто-хто, а беларускамоўныя выданні, якія церпяць ад заганнай антынацыянальнай палітыкі тых, хто мае вышэйшую ўладу ў краіне, ведаюць, як цяжка адраджаць друкаванае роднае слова. Асобнага даследавання, напрыклад, яшчэ чакае перапалка былога кіраўніка грамадска-інфармацыйнага ўпраўлення адміністрацыі Прэзідэнта Аляксандра Фядуты з беларускамоўнымі выданнямі восенню 1994 года. Тады паважаны калега, надзелены немалой уладай, адмаўляў у дзяржаўнай помачы цэламу шэрагу нацыянальных літаратурных і іншых спецыфічных газет, часопісаў ды бюлетэняў. Перапалка ў выніку падкасіла наклады, каштавала журналістам здароўя. Хаця дапамога дзякуючы намаганням Савета галоўных рэдактараў пры Мінкультдруку, кіраўнікоў гэтага міністэрства ўсё ж паступіла. Канечне ж, — худасочная, канечне ж, такая, што змушае калег працаваць не толькі на асноўных рабочых месцах, але і на паўстаўках у іншых выданнях, браць «падрады» на рэдагаванне «камерцыйных» брашур і кніг. Канечне ж, падобнае фінансаванне не вырашае праблемы сталявання беларускага друку, набыцця ім шырокай аўдыторыі чытачоў.

Нам, журналістам нацыянальных выданняў, трэба шмат працаваць з падпісчыкамі — сустракацца з імі і самім, і арганізоўваць сустрэчы з аўтарамі — пісьменнікамі, мовазнаўцамі, гісторыкамі, этнографамі, артыстамі, палітыкамі, педагогамі. Трэба шмат ездзіць, ладзіць сістэму продажу сваіх газет, сувязі з замежнай дыяспарай у Расіі, ЗША, Канадзе, адпаведна ствараць сетку замежных уласных карэспандэнтаў. Патрэбна спрыянне дзяржавы на больш высокім узроўні зычлівасці, чым такое ёсць сёння.

Але зычлівасці няма. І гэта відаць з таго, што, напрыклад, праект пастановы ўрада «Аб дзяржаўнай падтрымцы перыядычнага друку ва ўмовах пераходу да рыначнай эканомікі», распрацаваны ў першай палове 1994 г. названым Саветам галоўных рэдактараў і разгледжаны калегіяй нашага міністэрства, так і застаўся ўсяго праектам.

Чаму? Таму, што туды ўносіліся вельмі канкрэтныя прапановы: стварыць на базе выдавецтва «Беларускі Дом друку» з яго паліграфічнымі магутнасцямі ды іншымі матэрыяльна-тэхнічнымі сродкамі акцыянернае газетна-часопіснае выдавецтва «Перыёдыка», у каторым, між іншым, была б прадстаўлена і дзяржава; для ліквідацыі залежнасці рэспублікі ад імпарту паперы і дэфіцытных паліграфічных матэрыялаў, забеспячэння рэгулярнага выпуску выданняў і стабільнай работы калектываў рэдакцый ды паліграфічных прадпрыемстваў журналісты прасілі нашыя тэхнічныя праблемы вырашаць і праз канверсійныя працэсы ВПК; і праз змяншэнне ў 1995—1996 гг. падаткаў на дабаўленую вартасць да 3-х працэнтаў на выданне, распаўсюджванне і дастаўку газет і часопісаў, выпуск якіх фінансуецца з бюджэту (пры такім парадку яны здолелі б 70 працэнтаў вызваленых сродкаў накіраваць на набыццё новай тэхнікі і абсталявання, сацыяльнае развіццё калектываў); і праз адпаведны парадак фарміравання валютных фондаў; і праз іншыя арганізацыйныя захады.

Савету галоўных рэдактараў казалі: не аддасць вам урад Дом друку, хаця сто праектаў напішыце! Не захоча страціць манаполію...

І сапраўды: Канстытуцыю дэпутаты прынялі з адпаведным артыкулам, а як была манапалізаваная дзяржавай паліграфічная база пры Саўміне, такой яна засталася і пры адміністрацыі Прэзідэнта. І прапановы журналістаў на выйсце з праблемы фінансавання беларускамоўных выданняў аказаліся не патрэбныя дзяржаве.

Вось чаму я звяртаюся да народных дэпутатаў Беларусі, якія ўвойдуць у Вярхоўны Савет будучага склікання: перагледзіце Закон аб друку і іншых сродках масавай інфармацыі, каб гэта быў дакумент, які абараняў бы і прафесійныя правы журналістаў, і беларускае слова.

Алесь МІКАЛАЙЧАНКА,
сустаршыня Асацыяцыі свабодных СМІ пры Беларускай лізе правоў чалавека, рэдактар грамадска-культурнага аддзела «Нашага слова».

Актуальна!

Жанчына загінула: з ёй размаўлялі ў крытычны момант па-расійску

(Заканчэнне. Пачатак на с.1.)

папярэджанне рэцыдываў. Міністэрства аховы здароўя зняважліва ставіцца да аўтахтонаў. Маё амаль двухгадовае ліставанне з міністэрствам не дало станоўчых вынікаў. Узнікае пытанне: ці з'яўляецца тады гэтае міністэрства беларускай установай? Застаецца нам толькі пажабрацку працягнуць руку: «Падайце міласціну на выратаванне беларусаў у стане нервовага зрыву? (Для расійскамоўных жыхароў такія грошы ёсць!). Каб зрабіць дыягнастычныя беларускамоўныя псіхалагічныя тэсты, трэба вельмі кваліфікаваныя перакладчыкі з англійскай мовы, якія знаёмыя з беларускай ментальнасцю і здольныя да перакладання прытоенага, захаванага падтэксту, здольныя рабіць адэкватны пераклад словаскладаў (фразеалагізмаў). Потым трэба «давесці» тэсты апрабацыяй на пацыентах з рознымі формамі зрываў, рознымі тыпамі характараў. А гэта справа не энтузіяста-адзіночкі, бо патрэбны клінічныя выпрабаванні, кампутарная апрацоўка вынікаў апрабацыі. Тыя, хто не адрокся ад роднай мовы, маюць права быць роўнымі з рускамоўнымі грамадзянамі.

Распытвала Любоў БАРШЧЭЎСКАЯ.

З АФІЦЫЙНЫХ КРЫНІЦ

Галоўнае ўпраўленне каардынацыі міжнароднага супрацоўніцтва Міністэрства адукацыі РБ працягвае зацікаўленую працу па выкананні Дзяржаўнай праграмы «Беларусы ў свеце», аказваючы канкрэтную дапамогу беларускім суполкам і навучальным установам краін СНД, Балтыі і Польшчы.

У мінулым годзе за мяжу было адпраўлена звыш 6600 асобнікаў падручнікаў і дапаможнікаў дзіцячай мастацкай літаратуры.

Праводзілася падпіска за мяжу беларускіх перыядычных выданняў у колькасці 11 найменняў («Настаўніцкая газета», «Адукацыя і выхаванне», «Літаратура і мастацтва», «Пачатковая школа», «Роднае слова» і інш.).

У 1994 годзе прыняты на вучобу ў ВНУ Беларусі на льготных умовах 31 выпускнік беларускіх ліцэяў з Беласточчыны (Польшча).

20 настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры з Польшчы, Расіі, Летувы і Эстоніі ў ліпені 1994 года займаліся на 10-дзённых курсах павышэння кваліфікацыі. У прадметнай алімпіядзе па беларускай мове ў г.Магілёве ўзялі ўдзел 6 навучэнцаў ліцэяў у Гайнаўцы і Бельску-Падляскім Рэспублікі Польшча.

Летась у траўні для дзяцей і настаўнікаў з Беласточчыны былі арганізаваны экскурсіі працягам 5 дзён па Гродзенскай вобласці і г.Менску.

43 вучні з беларускай школы Вільні (Летува) знаходзіліся з 6 па 30 чэрвеня на адпачынку ў беларускім летніку «Маяк».

3—4 красавіка ў Брэсцкім дзяржаўным педагагічным інстытуце прайшла міжнародная канферэнцыя па тэме: «Нацыянальная школа: гісторыя, сучаснасць і перспектывы». У ёй узялі ўдзел прафесар Кембрыджскага універсітэта В.Туласевіч (Вялікабрытанія), доктар лінгвістыкі, прафесар Парыжскага універсітэта Д.Манэс (Францыя), доктар Дуйсбургскага універсітэта Б.Бартц (Германія), доктар філасофіі універсітэта імя П.Шафарыка Л.Харбулёва (Славакія), член-карэспандэнт Нацыянальнай Акадэміі Навук У.Еўтух.

Для абмеркавання і аналітычнага абагульнення было вынесена шырокае кола праблем па парадыгме адукацыі ў сучасным свеце, гісторыі і развіцці беларускай нацыянальнай школы, па стварэнні беларускамоўнага асяроддзя ў навучальных установах па шляхах задавальнення адукацыйных патрэб этнічных меншасцей і беларускай дыяспары, якія заяўлены ў звыш 100 дакладах беларускіх і замежных вучоных педагогаў.

Навіны Нацыянальнай бібліятэкі

Ад Шэкспіра да Радзівіла Чорнага

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі выстава «Гімн каханню, якое перамагае смерць...», прысвечаная 400-годдзю выхаду ў свет трагедыі Шэкспіра «Рамэо і Джульета». Экспазіцыю складаюць 155 выданняў, рэпрадукцыі, плакаты, дыскі з запісамі музыкі да аднайменнага балета ў выкананні розных сімфанічных аркестраў. Сярод выданняў на нямецкай, польскай, беларускай, французскай і нават венгерскай мовах шырэй за ўсё прадстаўлены англійскія (старое і новае оксфардскія выданні; фундаментальны гарвардскі шэкспіраўскі даведнік і інш.) і расійскія (поўны збор твораў у 8-мі тамах 1937 года выдавецтва «Akademia»; санкт-пецярбургскае выданне Бракгаўза—Ефрона 1902 года і інш.). Прысутнічаюць шматлікія выданні XIX ст., а таксама каштоўныя ілюстраваныя выданні пачатку і сярэдзіны XX стагоддзя. Беларускі варыянт «Рамэо і Джульеты» — пераклад Кандрата Крапівы — выдадзены ў серыі «Скарбы сусветнай літаратуры» (ёсць таксама і ранейшае выданне 1954 года).

Выстава знаёміць чытачоў не толькі з гісторыяй выдання трагедыі, але і з гісторыяй стварэння і пастаноўкі аднайменнага балета на музыку С.Пракоф'ева, які шмат гадоў уваходзіць у рэпертуар Беларускага опернага тэатра ў пастаноўцы В.Елізар'ева, добра вядомы далёка за межамі нашай краіны.

Цяперашняя выстава — ужо другая. Летась наладзілі выставу «Заўсёды сучаснік: да 430-годдзя з дня нараджэння У.Шэкспіра», на якой больш поўна былі прадстаўлены розныя творы аўтара з фонду Нацыянальнай бібліятэкі.

Колькі слоў пра іншыя выставы. Побач з шэкспіраўскай на другім паверсе праводзіцца маляўнічая выстава новых паступленняў замежнай літаратуры «Кнігі аб дзецях і для дзяцей», адкрыццё якой было прымеркавана да юбілею Г.-Х.Андэрсэна (1805—1875) — дня, які па традыцыі лічыцца Міжнародным днём дзіцячай кнігі.

Выстава з серыі «Буйнейшыя прадстаўнікі асветніцтва Беларусі», прысвечаная Мікалаю Радзівілу Чорнаму (1516—1565), зменіцца экспазіцыяй да 50-годдзя перамогі над фашызмам.

Ала ЗМІЁВА.

Меркаванні

Беларускія кнігі чытаюць. А якія?

Сёння мова беларусаў усё часцей гучыць у сям'і і на вуліцы, з парламенцкіх трыбун і экранаў тэлевізараў. Здавалася б, адным з вынікаў гэтага мусіць стаць павелічэнне попыту на беларускія кнігі. Але хай нават камусьці гэта падасца дзіўным, паліцы кнігарняў па ўсёй краіне літаральна завалены беларускамоўнай літаратурай, не маючай збыту. Чым гэта выклікана — праблемамі нацыянальнай кнігавыдавецкай справы альбо станам нацыянальнага жыцця? Каб атрымаць адказ на гэта пытанне, карэспандэнт «Нашага слова» У.Панада звярнуўся да Мікалая КУСЯНКОВА, галоўнага рэдактара выдавецтва «Мастацкая літаратура».

— Ад работнікаў кнігарняў я даведаўся — беларускія кнігі не купляюць. Што стала таму прычынай?

— Я ўжо чуў пра гэта, але адказваць на пытанне павінен не я адзін. Тым не менш, скажу: на гэта ёсць свае прычыны — гістарычныя, эканамічныя, сацыяльныя, нават псіхалагічныя. Назаву толькі адну з іх: сёння, калі ў краіне стварыўся кніжны рынак, на паліцах кнігарняў з'явіліся сотні і тысячы выданняў аўтараў, якія дагэтуль з тых ці іншых прычын у нас не выдаваліся. І гэтая новая літаратура ствараe вельмі значную канкурэнцыю творам беларускіх пісьменнікаў — як сучасных, так і ранейшага часу. Масавая культура ствараe канкурэнцыю сапраўднай.

— Значыць, менавіта да сапраўднай літаратуры належаць творы беларускіх пісьменнікаў?

— Я не баюся сказаць, што сёння мы выдаём кнігі, якія адносяцца да высокай літаратуры. Патлумачу: выдавецтвы не ствараюць яе. Мы ўводзім у культурны ўжытак набыткі нашай літаратуры не аднаго мінулага стагоддзя, а таксама сучасныя. А ўяўленне пра нас як пра ўстанову, якая арганізуе літаратурны працэс, — спадчына часу, калі пісьменніцтва было пастаўлена на службу ідэалогіі і кнігі выдаваліся, зыходзячы з ідэалагічнай патрэбы.

У кожнага чытача ёсць уласныя меркаванні: гэты пісьменнік добры, а гэты кепскі, адзін адраджэнец, а другі кансерватар... Мы выдаём усіх. Ужо потым чытачы, крытыкі, гісторыкі літаратуры хай робяць свае высновы, займаюцца класіфікацыяй і аналізам. А наша справа — не фармаванне літаратараў, а адкрыццё ім дарогі. Таму штогод мы выдаём больш за дзесятак кніг аўтараў-пачаткоўцаў.

— Вызначаючы сваіх аўтараў, выдавецтва карыстаецца моўнымі ці нейкімі іншымі крытэрыямі?

— Мы ўлічваем выключна мастацкія вартасці кніг, а не іх мову. Так, у серыях «Першая кніга празаіка» ды «Першая кніга паэта» друкуюцца як беларускамоўныя, так і расійскамоўныя аўтары.

Увогуле, наша задача — даць магчымасць сапраўднаму літаратару надрукавацца. А які ён пісьменнік, больш дакладна хай вырашаюць чытачы. Пакуль наша дзяржава праводзіць адраджэнскую палітыку, мы, кнігавыдаўцы, з'яўляемся тым не інструментам, які ажыццяўляе гэтую палітыку ў сферы культуры і кнігавыдання. Напрыклад, у мінулым годзе мы выдалі «Кнігу жыццяў і хаджэнняў», з'яўленне якой дзесяць гадоў таму было абсалютна немагчымым. У канцы 1994 года ў серыі «Спадчына» выйшла кніга Язэпа Лёсіка — выдатнага дзеяча нашага нацыянальнага адраджэння. Выдадзена «У капцюрох ГПУ» Ф.Аляхновіча, кнігі іншых яшчэ нядаўна забароненых аўтараў.

Тое ж можна сказаць і пра серыю «Скарбы сусветнай літаратуры». Выйшла ўжо каля 20 кніг, рыхтуюцца новыя. І гэтую справу я лічу вельмі важнай. Бо ў час, калі працягваюцца нападкі на нашу мову, мы, выдаючы па-беларуску лепшыя творы сусветнай літаратуры, дэманструем гэтым, што наша мова жыве і з'яўляецца не менш багатай стылёва і лексічна, чым якая іншая развітая мова.

— Даводзілася чуць шмат нараканняў на якасць перакладаў асобных кніг гэтай серыі...

— Пачынаючы такую складаную справу, як масавы пераклад замежнай літаратуры, памылкі непазбежныя. Да таго ж не існуе нейкіх адзіных крытэрыяў вызначэння якасці перакладу.

— Хіба што адпаведнасць яго моўным нормам?

— Не, тут не толькі гэта. Трэба пачынаць ажно з самой тэорыі перакладу. Сёння з'яўляюцца новыя, маладыя перакладчыкі, якія, спадзяюся, прадоўжаць справу сваіх лепшых папярэднікаў.

— Кнігі большасці беларускіх аўтараў не маюць камерцыйнага поспеху. У той жа час кніжны гандаль прапануе вялікі выбар кніг папулярных аўтараў, выдадзеных па-расійску...

— Адны пісьменнікі імкнуцца захаваць беларускую літаратуру ў тым выглядзе, які яна набыла на працягу апошніх дзесяцігоддзяў. Другія імкнуцца надаць ёй больш сучаснае аблічча. Але я, як чытач, бачу, што і тыя, і іншыя часам ствараюць творы другасныя, паўтараючы класікаў: нехта — Мележа, а нехта — Джойса. І гэта не спрыяе папулярнасці твораў ні тых, ні другіх. І зусім іншая рэч, калі ў традыцыйнай ці сучаснай манеры напісана кніга, аўтар якой адкрывае нешта новае. Такім чынам, гаварыць аб канкурэнцыі лепшых кніг беларускіх пісьменнікаў з кнігамі папулярных аўтараў немагчыма. Мяркую, што праблему гэтую вырашыць час — бліжэйшы ці больш далёкі.

— Ці можаце Вы назваць, як суадносяцца паміж сабой агульныя наклады выдаваных «Мастацкай літаратурай» беларускай і расійскамоўных кніг?

— Магу сказаць з пэўнасцю: мы не зменшылі агульнай колькасці выдаваных кніг, а лічба беларускамоўных нават павялічылася.

— Гэта датычыць агульнага накладу ці колькасці назваў?

— Наклады кніг, асабліва апошнім часам, зменшыліся папросту катастрафічна. Гэта — сур'ёзная праблема. Наклад выдання залежыць ад велічыні заказу на яго з боку кнігагандлёвых арганізацый. А попыт на літаратуру, нават камерцыйную, падае. У яшчэ большай ступені гэта датычыць беларускай мастацкай літаратуры. Таму сёння наш прынцып — выданне кніг сучасных беларускіх аўтараў хай сабе і малымі накладамі, нават 300 ці 500 асобнікаў. Кніга, якая ўбачыла свет, непазбежна робіцца часткай гісторыі літаратуры і культуры. Гэта — частка працэсу нашага нацыянальнага адраджэння. Калі гаварыць аб агульным накладзе, дык у расійскамоўнай літаратуры ён значна вышэйшы. Але нават гэта не дазваляе нам палепшыць сваё эканамічнае становішча. Сёння мы наблізіліся да фінансава-эканамічнага крызісу.

— Што, на Ваш погляд, стала прычынай гэтага?

— Каб мець магчымасць выдаваць пэўную колькасць кніг беларускіх аўтараў, «Мастацкая літаратура» — беларускае дзяржаўнае выдавецтва — змушана значную частку кніг прызначаць для так званага расійскамоўнага чытача, бо гэта забяспечыць ім лепшы збыт. Але сёння і попыт на расійскамоўную кнігу падае. Тое, што ва ўмовах рынку выданне адной толькі беларускай літаратуры аказалася стратным, адлюстроўвае цяперашняй моўнай сітуацыі. Становішча беларускай мовы адлюстроўвае становішча беларускай кнігі. А прычыны гэтага вядомыя ўсім — не буду паўтарацца. Выпраўляць гэтую сітуацыю — справа ўсяго грамадства, у тым ліку і наша. Тая сістэма, дзейнасць якой стала прычынай заняпаду нашай нацыі і культуры, сышла з гістарычнай арэны, а сённяшні наш урад павінен узяць на сябе адказнасць за аднаўленне ранейшых пазіцый нашай мовы і народа — яе носьбіта.

Беларускія кнігі сёння чытаюць. А наша справа — друкаваць іх.

Сваімі меркаваннямі аб становішчы беларускай кнігі з нашым карэспандэнтам падзялілася І Эма ПІЧУГІНА, дырэктар Цэнтральнай кнігарні Менска.

— Чаго нам бракуе? Найперш, выданняў класікаў. Няма Купалы, Коласа, Мележа, Багдановіча, нягледзячы на цікаўнасць да іх чытачоў. Практычна няма дзіцячай літаратуры — цікавых, прыгожа аздобленых кніг. Гэта, падкрэслю, датычыць беларускай літаратуры, бо па-расійску мы маем не дастаткова, выдадзенай і ў Расіі, і тут. У поўнай ступені гэта датычыць і так званай камерцыйнай літаратуры — фантастычнай, дэтэктыўнай, прыгодніцкай...

З тых беларускіх выданняў, што ёсць у продажы, найбольшы попыт маюць энцыклапедычныя, даведачныя, гістарычныя, мастацкія. Амаль не прадаецца сучасная паэзія, хаця мы маем вялікі выбар кніг розных аўтараў. Таму сёння кошт беларускамоўных выданняў

(Працяг на с.4.)

У сусведзе

Японец, які стаў перуанцам

Газета «Известия», якая ўжо некалькі разоў вярталася да тэмы дзейнасці перуанскага прэзідэнта, свой новы рэпартаж пра яго надрукавала пад загалоўкам «Японец і ў Перу можа стварыць цуд». Але калі ён і японец, то дзіўны. Ва ўсякім разе ён не з тых прэзідэнтаў, якія мараць далучыць сваю краіну да той, на мяжы якой нарадзіліся і лічаць яе мову лепшай. Фухіморы, патомак японскіх эмігрантаў, і да гэтага часу не вельмі размаўляе на дзяржаўнай мове Перу, але не робіць уціск на насельніцтва, каб яно размаўляла, як жыхары Японіі. Затое ўсё лепшае, чаму навучылі яго продкі — арганізаванасць, працаздольнасць і дакладнасць, — Фухіморы распаўсюджвае на сваёй новай радзіме. І пачынае з сябе.

Яму не трэба было іграць на публіку, каб займець імідж гранічна чэснага працаўніка, але ён здолеў падабраць у свой прэзідэнцкі апарат і адпаведных чыноўнікаў. А пачынаць сваю дзяржаўную кар'еру яму ўсяго пяць гадоў таму давялося практычна з нуля, і ён тут у нечым падобны да Аляксандра Лукашэнкі. Фухіморы быў сціплым дэканам сельскагаспадарчага каледжа, калі выставіў сваю кандыдатуру на прэзідэнцкіх выбарах. Цікава, аднак, што ён не мае выдатных аратарскіх здольнасцей, гаворыць сцісла і толькі па справе, у яго някідкая знешнасць тыповага японца — невысокі рост, круглы твар, кароткі нос, акуляры. І ўсё ж перуанцы здолелі разгледзець у гэтым чалавеку сапраўднага лідэра, які фактычна выцягнуў Перу з багны гіперінфляцыі, штогадовы ўзровень якой сягаў за 7 тысяч працэнтаў, а дзве трэці тэрыторыі кантраляваліся пракамуністычнай мааісцкай бандай, якая нават у ходзе перадвыбарчай кампаніі забівала непадпарадкаваных ёй кандыдатаў і служачых (алькальдаў) правінцыяльных гарадоў. Дзякуючы Фухіморы камуністычна-мааісцкія банды былі разгромлены, а іх лідэр пасаджаны ў жалезную клетку на востраве, разгромлена і вышэйшае чынавенства — карумпіраванае і хціваe.

Зараз у гэтай лацінаамерыканскай краіне інфляцыя не перавышае 15 працэнтаў у год, дзейнічае нармальная рынкавая эканоміка, што не перашкаджае Фухіморы асабліва падтрымліваць бяднейшую частку насельніцтва. Ён вельмі ўважлівы да карэнных жыхароў Перу, да яго з шанаваннем ставяцца андскія індзейцы, якія размаўляюць на кечуа і прытрымліваюцца жыццёвых традыцый сваіх продкаў. І не толькі таму, што, як і яны, Фухіморы не чыста размаўляе паіспанску, а, прыязджаючы ў правінцыю, носіць тыповую нацыянальную вопратку індзейцаў, чым адрозніваецца ад перуанскай палітычнай эліты, проста народ адчувае ў ім «свайго». Тое, як ён сябе паводзіць, адзначае аўтар біяграфічнай кнігі аб Фухіморы журналіст Луіс Хачамавітц, не з'яўляецца нейкай маскай, гульнёй на публіку — прэзідэнту сапраўды «псіхалагічна камфортней кантактаваць з беднякамі». Фухіморы за пяць гадоў свайго кіравання справамі даказаў, што ён заадно з тымі, хто здабывае хлеб свой чэсны працай, і таму на надаўніх прэзідэнцкіх выбарах ён зноў атрымаў перамогу, упэўнена апярэдзіўшы нават такога вядомага, спрактыкаванага ў палітычных гульнях чалавека, як былы генеральны сакратар ААН Перэс дэ Куэльяр.

«Фухіморы, — піша карэспандэнт «Известий», — заклікае сваіх суайчыннікаў раўняцца на яго самога, чалавека, які зрабіў сябе сам. Па яго ных словах, ён адолеў толькі першыя прыступкі. Палітычны капітал яму патрэбен, каб зрабіць з Перу, па аналогіі з дынамічна развіваючыміся краінамі Паўднёва-Усходняй Азіі, лацінаамерыканскага «тыгра».

Пашанцавала ж перуанцам з японскім эмігрантам, які верна служыць сваёй новай радзіме.

Ул.АС.

Цяпер у Чачні ёсць свая Хатынь – сяло Самашкі

Здаецца, ужо нічым не здзівіць цывілізаваны сусвет адносна вайсковых злачынстваў, але расійская армія ў Чачні працягвае гэта рабіць зноў і зноў. На гэты раз змагары за «канстытуцыйны парадак у федэрацыі» асляваліся ў сяле Самашкі (40 км к захаду ад Грозната). Па няпоўных звестках, якія мае дарадца прэзідэнта Інгушэціі П.Косаў, у Самашках расійскія карнікі спалілі і ўзарвалі 371 дом. Забіта мірных жыхароў ад 100 да 150 чалавек, але колькасць знойдзеных ахвяр узрастае. П'яныя карнікі ў масках забівалі дзяцей, жанчын, забівалі і спальвалі агнямётамі нават старых ветэранаў вайны з гітлераўскім фашызмам, нягледзячы на іхнія савецкія ўзнагароды на грудзях. Старэйшаму было 73 гады. Дэпутат Дзярждумы Анатоль Шабад, як пішуць «Известия», параўноўвае трагедыю Самашак з трагедыяй спаленай таксама карнікамі в'етнамскай Сангмі, чэшскай Лідзіцэ і беларускай Хатынню. Па сваёй унутранай сутнасці, лічыць дэпутат і сведка крываваай бойні, яны знаходзяцца ў адзіным шэрагу, таму што ў кожным з названых выпадкаў ахвярамі карнікаў станавіліся мірныя і безабаронныя людзі, якіх знішчалі разам са сваім жытлом, без аніякіх вайсковых прычын, у парушэнне ўсіх існуючых міжнародных норм і правіл вядзення вайны.

А Каўказ вялікі, ваяваць там расійцам яшчэ доўга і ўжо зараз не хапае радавых салдат. Няўжо і беларускім хлопцам там цішком плануюць крываваю дзялянку?

Ул.АС.

Скарынаўскі цэнтр — шлях у Еўропу

«Пойдзем разам да Касцюшкі,
Рубаць будзем маскалюшкі...»

Гэта словы з песні касцюшкаўскіх паўстанцаў, якую ў свой час знайшоў у Вільні беларускі пісьменнік, вучоны, даследчык, доктар філалагічных навук Адам Мальдзіс. Тады ён не змог надрукаваць такіх слоў. Сёння гэты твор друкуецца, і кожны добра разумее, што «маскалюшкі» — салдаты царскай арміі, а не «рускія», і песня не антыруская — антыцарская.

— Сваю кнігу «На скрыжаваннях славянскіх дарог» лічу адной з самых нялёгкіх і асабліва дарагіх мне, — прызнаўся нядаўна мне Адам Іосіфавіч. — Гэта — рэабілітацыя цэлага гістарычнага перыяду жыцця беларускага народа — XVII—XVIII стагоддзяў, сцвярджэнне таго, што ў Беларусі была і свая эпоха барока, і эпоха асветніцтва.

У выніку архіўных пошукаў мой сумоўнік знайшоў каля 150 твораў гэтага перыяду — не раўнуючы, пласт песеннай лірыкі! Асабліва шырока пайшоў да чытача «Полацкі сшытак».

Шмат цікавага знойдзем мы і ў кнігах вучонага-пісьменніка «Беларусь у люстэрку мемуарнай літаратуры XVIII стагоддзя» і «Падарожжа ў XIX стагоддзе», а таксама ў яго апошняй кнізе «І ажываюць спадчыны старонкі».

Адам Мальдзіс узначальвае Нацыянальны навукова-асветны Цэнтр імя Францішка Скарыны. Невялікі калектыў (усяго 29 чалавек), што размясціўся ў некалькіх сціплых пакойчыках старога будынка па вуліцы Рэвалюцыйнай, шмат робіць дзеля адраджэння нацыянальнай самасвядомасці беларусаў. Тут працуюць гісторыкі, мовазнаўцы, пісьменнікі.

У Цэнтра добрыя ўзаемаадносіны з беларускай дыяспарай. Калектыў задзейнічаны ў дзяржаўнай праграме «Беларусы ў свеце». Вучоныя Цэнтра мяркуюць падрыхтаваць да друку даведнік «Беларускае замежжа». З Канады перадалі сюды ўжо архіў у ксеракопіях. Перадаюць з іншых краін унікальныя мастацкія творы, фотаздымкі. Дарэчы, Цэнтр ужо сабраў біяграфічныя звесткі аб васьмістах дзеячах культуры — беларусах, якія па пэўных аб'ектыўных прычынах не змаглі жыць і працаваць на Бацькаўшчыне.

Тут рыхтуецца зборнік і па гісторыі праваслаўя. Нядаўна закончылі выдаваць шматтомны энцыклапедычны слоўнік «Беларускія пісьменнікі». Але ж няблага было б мець такія слоўнікі і мастакам, вайскоўцам, медыкам... Марай Цэнтра застаецца выданне энцыклапедычнага «Беларускага біяграфічнага слоўніка». Між іншым, у Славакіі Нацыянальным Цэнтрам ужо выпушчаны «Славацкі біяграфічны слоўнік». Дарэчы сказаць, што ў братніх славянскіх краінах такія вось цэнтры — магутная сіла нацыянальнай самасвядомасці. У Балгарыі гэта — Цэнтр Кірылы і Мяфодзія... У Славакіі такі Цэнтр пабудавалі літаральна за тры гады. Гэта — пятнаццаціпавярховы гмах, узброены сучаснай тэхнікай.

Амаль мільён адзінак інфармацыі сабрана і ў Беларускім Нацыянальным навукова-асветным Цэнтры, 500 тысяч адзінак — на картках. Тут шмат унікальных кніжных выданняў, працуюць таленавітыя і апантаныя сваёй працай людзі. Але ж матэрыяльная база Цэнтра ды яго тэхнічная аснашчанасць — на самым прымітыўным узроўні. Сягоння дзяржава, на жаль, не можа істотна палепшыць фінансавае становішча Цэнтра. Дапамагаюць спонсары — фірма «Дайнова», згуртаванне прадпрымальнікаў, беларуска-амерыканская фірма «Фіко», банкі «Магнат» і «Беларусь». Але ж трэба, відаць, памножыць намаганні ўсіх зацікаўленых людзей, каб у недалёкай будучыні кожны беларус мог ганарыцца сваёй адметнай гісторыяй, культурай, мовай, а Рэс-публіка Беларусь ішла ў Еўропу з выразным нацыянальным абліччам.

Святлана ХОРСУН.

Меркаванні — Меркаванні

Беларускія кнігі чытаюць. А якія?

(Працяг. Пачатак на с.3.)

у нас вызначаецца з улікам іх папулярнасці. І сёння на паліцах стаяць дзесяткі найменняў кніг, цэны на якія вагаюцца ў памерах ад 40 да 500 рублёў — не даражэй білета на праезд у гарадскім транспарце. Так, напрыклад, год таму, каб збыць рэшту кніг Шамякіна, мы прадавалі іх па пяць рублёў. Перацэньваліся кнігі многіх іншых пісьменнікаў. Ёсць, канешне, аўтары, якіх гэта не датычыць, — Караткевіч на паліцах надоўгу не ляжыць.

А калі гаварыць аб месцы беларускай літаратуры ў сістэме кніжнага гандлю, дык вы бачыце самі, яна, як і раней, займае толькі адзіны аддзел нашай кнігарні. Іншыя аддзелы — навукова-тэхнічнай, падручнай, дзіцячай, мастацкай літаратуры — запоўнены расійскамоўнымі выданнямі. Кнігі, якія мы прадаём у іх, па-беларуску папросту не выдаюцца...

Думаю, такое становішча захаваецца да часу, пакуль на беларускай мове будуць друкавацца адны мясцовыя аўтары і малая частка класікаў. Бо калі беларуская кніга хоча існаваць самастойна, без датацый, як частка нацыянальнай культуры, яна павінна прадстаўляць чытачам усю плынь сусветнай літаратуры. А пакуль што гэтую ролю выконваюць расійскамоўныя выданні.

Свой, адмысловы пункт гледжання на справы беларускага кнігадруку мае і паэт, аўтар некалькіх кніг, Славамір АДАМОВІЧ, адзін з заснавальнікаў выдавецкай суполкі «Полацкае лядя». Пад час размовы з ім карэспандэнт «Нашага слова» пачуў наступнае:

— У 1990—1991 гадах Алесь Аркуш — паэт з Полацка — пачаў займацца выдавецкай справай. Карыстаючыся паслугамі мясцовай друкарні, ён выдаў некалькі кніжак — сваіх, Паўла Бурдыкі, Сержука Сокалава-Воюша ды іншых літаратараў, замест твораў якіх не даваў шанцаў іх аўтарам надрукавацца ў дзяржаўных выдавецтвах. А праз два гады, у 1993-м, Аркуш з групай маладых беларускіх паэтаў і пісьменнікаў — «Таварыствам вольных літаратараў» — сталі заснавальнікамі выдавецкай суполкі «Полацкае лядя». І сёння ўсе яе ўдзельнікі ўжо маюць выдадзеныя ў Полацку ўласныя зборнікі агульнай колькасцю каля дзесятка.

— Чаму Вы не звярнуліся ў дзяржаўнае выдавецтва цяпер?

— Асабіста мяне не задавальняла і не задавальняе дагэтуль сістэма дзяржаўнага кнігадруку Беларусі. Тое ж, думаю, можа сказаць і кожны з нас. Гэта датычыць і выдавецкіх патрабаванняў да тэксту. Бо большасць рэдактараў тае ж «Мастацкай літаратуры» — самі паэты і пісьменнікі, якія перарабляюць творы іншых адпаведна ўласным меркаванням і густу. Таму, трымаючы ў руках кнігу, выдадзеную там, ты бачыш не ўласны твор, а яго «варыянт», зроблены іншым, больш ці менш таленавітым літаратарам. Ёсць яшчэ адна прычына: усе створаныя ў часы СССР пісьменніцкія і выдавецкія структуры — гэта частка дзяржаўнага апарату. Калісьці пісьменнікі былі работнікамі выдавецтваў, а выдаўцы займаліся літаратурай, выдаючы за грошы савецкай дзяржавы патрэбныя ёй творы. У выніку склалася кола аўтараў, кнігі якіх выдаваліся раней і друкуюцца цяпер, нягледзячы на тое, што рэчы гэтыя збольшага абсалютна нечытэльныя і графаманскія, гадамі і ляжаць потым на паліцах кнігарняў. Уключыцца ў гэтую структуру маладым літаратарам амаль немагчыма, ды мы да гэтага і не імкнуліся. Мы выдаём свае кнігі прыватным чынам. Гэта папросту больш маральна, бо наша беларускасць не аплачваецца з кішэні падаткаплацельшчыкаў, а вартасць нашых кніг вызначаюць чытачы, а не дзяржаўныя чыноўнікі. Ёсць яшчэ адна прычына, якая прымушае нас выдавацца на грошы ўласныя ці фундатарскія: мы друкуем выключна беларускія кнігі, у той час, як дзяржаўныя выдавецтвы аддаюць перавагу кнігам, выдаваемым па-расійску.

Гэта — фарысейства дзяржаўнага ўзроўню — вялікімі накладамі друкаваць па-расійску папулярных замежных і нават беларускіх аўтараў — Караткевіча, Наўроцкага ды іншых, і мізэрным тыражом — ад 300 да 5000 асобнікаў — беларускамоўныя кнігі мясцовых аўтараў, большасць з якіх, дарэчы, і «прабілася» ў літаратуры дзякуючы адданасці савецкаму ладу і ўраду.

Я не хачу сказаць, што ўсе аўтары кніг, выдаваных «Полацкім лядам», — геніі і што людзі шукаюць іхнія кнігі. Але ж мэта існавання нашага выдавецтва — не атрыманне прыбыткаў ці выданне аўтараў, патрэбных уладзе. Мы папросту друкуем беларускія кнігі для беларускіх чытачоў.

***Заўвага журналіста:** Так, беларускія кнігі сёння выдаюцца і прадаюцца — пакуль што. Бо ўжо сёння ў бліжэйшым да менскай сядзібы ТБМ кніжным кіёску за 1000 рублёў можна набыць зборнік расійскіх вершыкаў з цыклу «маленький мальчик нашёл пулемёт...» альбо зборнік паэзіі Разанава, але ўжо за 19000 — трэцюю частку мінімальнага месячнага заробку. Гэта дае падставы да разважанняў аб скіраванасці выдавецкай палітыкі і ролі беларускага кнігадруку як інструменту Адраджэння...*

ВУЧЫМСЯ

КЛУБ АБІТУРЫЕНТАЎ

Яўген БЯЛАСІН

Граматыка ў вобразах

Перш чым прапанаваць рэдактару сваю «Граматыку ў вобразах», я прыкідваў і так, і сяк, бо, на першы погляд, сітуацыя досыць абсурдная: «Наша слова», пэўна ж, не нямецкае, а «Граматыка...» мае аб'ектам разгляду якраз граматыку нямецкай мовы. Такім чынам, без тлумачэнняў не абысціся.*

Па-першае, невялікі трэнінгавы курс па любым прадмеце кладзецца ў рубрыку «Клуб абітурыентаў».

Па-другое, метамовай дапаможніка «Граматыка ў вобразах» з'яўляецца беларуская мова. Прычынай таму аўтарская канцэпцыя вобразнай прэзентацыі граматычных з'яў. Выкарыстоўваюцца вобразы пазалінгвістычныя (графічныя выявы) і чыста моўныя (параўнанні, якія таксама маюць вобразную прыроду, тропы). Ёсць вобразы, якія маюць імпліцытны, існы характар, бо вынікаюць з унутраных дачыненняў мовы, свядомасці і быцця. Напісаць граматыку з такой вобразнасцю на нямецкай мове значыла б прад'явіць таму, хто па ёй вучыцца, адначасова дзве цяжкасці: саму граматыку і пераклад. Гэта было б метадычнай памылкай. На пачатковым этапе навучання другая цяжкасць здымаецца аператыўнай беларускай мовай.

У пэўнай меры можна сказаць, што такім чынам **аўтар спрабуе даць літаратурную (мастацкую, культуралагічную) версію граматыкі**.

Гэта асаблівасць вымагае няхай кароткага заглыбленага тлумачэння. Мяркуецца, што ўсе людзі думаюць на адной мове, а менавіта на мове вобраза. Гэтаму ёсць два доказы.

Па-першае, з'ява білінгвізму, якая якраз мае месца пры вывучэнні замежнай мовы. Білінгвізм сведчыць, што ў мозгу чалавека існуе агульны канцэпт рэчаіснасці («карціна свету»), які падтрымліваецца другой сігнальнай сістэмай (мовай), а калі другая мова падымаецца да ўзроўню аператыўнай, то абедзвюма мовамі.

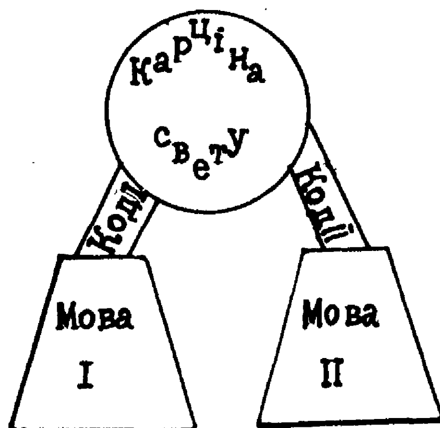

Схема I.

Па-другое, першасным у плане глотагенезу**, відавочна, мог быць толькі вобраз. Слова не магло быць спачатку, бо слова гэта намінацыя рэчы ці з'явы, а намінацыя магчымая толькі тады, калі ёсць аб'ект намінацыі.

Такім чынам, граматыка, пабудаваная на вобразнасці:

1) шырэй за граматыку адной нацыянальнай мовы;

2) аперуючы экспліцытнымі ды імпліцытнымі вобразамі, адначасова скарыстоўвае вобраз як сродак і мае яго як мэту навучання.

Апошняе можна сфармуляваць крыху інакш. Вобраз, па-першае, скарачае шлях пазнання, бо ён больш эканомны і ёмісты, чым любы знак; па-другое, дазваляе мець справу непасрэдна з субстанцыяй, якая на схеме I мае назоў «Карціна свету», — іншымі словамі, самараскрываецца.

Цяпер у вас, шаноўныя абітурыенты і чытачы, два шляхі:

1. Не прыняць гэтую граматыку.

2. Прызнаць за ёй права на жыццё.

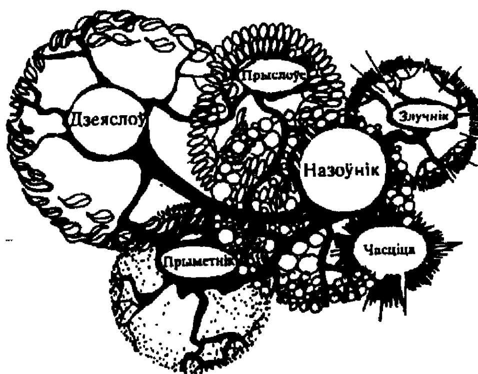
Але гэта можна зрабіць, толькі прачытаўшы практычнае ўвасабленне гэтай тэорыі.

Крок I

Парадак слоў.

1.1. Тэорыя.

Галоўныя камлі смакоўніцы (бан'яна), якая называецца «ДРЭВА МОВЫ» (мал.1), гэта дзеяслоў і назоўнік. Вядома, што гэта дрэва мовы не што іншае, як адбітак у люстэрку нашай свядомасці рэальнага стану ці бегу рэчаў, дзе назоўнік называе рэч ці асобу, носьбіта дзеі ці аб'ект, а дзеяслоў апісвае (па)дзею. Зразумела, перадлюстэркавае дрэва мовы жыве толькі ў сітуацыі, — як правіла, у сказе, дзе два яго найтаўсцейшыя камлі маюць іншы назоў: «дзейнік» і «выказнік». Адлюстраванне не можа мець аб'ёму, а ён такі, што ў «дзейнік» уваходзяць, акрамя назоўніка, таксама займеннікі; дзейнікам можа быць нават цэлы сказ: **Wer zuletzt lacht,** lacht am besten. Камель «выказнік» могуць у яго тоўшчы будаваць прыметнік, дзеепрыметнік, назоўнік і г.д.. Аднак усё ж галоўную моцу абодвух камлёў складаюць менавіта назоўнік і дзеяслоў.

Мал.I. Дрэва мовы. Від зверху.

З таго, што дрэва мовы гэта адбітак рэальных дачыненняў, вынікае, што сказы розных моваў мусяць быць падобнымі.

Заданне ***1.1а.1.

Знайдзіце абодва «камлі» ў наступных сказах:

1. Па гэтых пагорках замест валоў зараз ходзяць машыны (Караткевіч).
2. У парку зелянела сакавітая, густая трава (А.Карпюк).
3. Ein Kanarienvogel flog von dem Spiegel ihr auf die Schulter (Goethe).
4. Der Geograph sollte mit dem Historiker des Reichs über das Land umständlich berichten (Hofmann).
5. So sieht die Rechtsprechung des Landes aus (Tucholski).

Заданне 1.1а.2.

Знайдзі ў практыкаванні 1.1а.1 сказы з прамым і адваротным (інверсаваным) парадкам слоў.

Заданне 1.1а.3.

Напішы пяць нямецкіх сказаў, кожны з якіх рабіў бы наглядным адзін падвід рамачнае канструкцыі. Дзве падказкі ты ўжо маеш (гл. 1.1а.1), засталося дайсці самастойна яшчэ да трох магчымасцяў.

Заданне 1.1б.1.

Перад табой графічная выява прынцыпу дзеяння звычайных вагаў: малое плячо, балансір, вялікае плячо рычага (вагі). Прыстасуй гэту схему да патрэбаў граматыкі нямецкай мовы.

Мал.2

Адказы і працяг будуць.

*Зразумела, у выглядзе вельмі скарочанага, газетнага варыянта некаторых асабліва «замініраваных» для беларусаў тэмаў.

**Глотагенез — паходжанне мовы (ад грэц. glotta мова +genesis паходжанне)

***Маецца на ўвазе і самастойная работа па даведніках. Да заданняў будуць давацца ключы.

КУЛЬТУРА МОВЫ

На памылках вучацца...

Бадай, найбольшую цяжкасць і найбольшую колькасць памылак прыносіць журналістам такі раздзел граматыкі, як пунктуацыя. Сапраўды, правільна расставіць коскі ў складаным распаўсюджаным сказе вельмі няпроста. Разгледзім на прыкладзе.

> *«Часам здаецца што паміж Элен і міс Ані высякаюцца іскры высакавольтных разрадаў».*
>
> **«Добры вечар»**

Ці патрэбная ў гэтым сказе коска пасля слова «здаецца»? Каб звярнуцца да належных правілаў, вызначым, да якога тыпу адносіцца гэты сказ і якія функцыі ў ім выконваюць асобныя словы. Можна прыняць сказ за просты з пабочнымі словамі «часам здаецца». Але злучальнае слова «што», якое ў даным кантэксце мае падпарадкавальнае значэнне, сведчыць на карысць таго, што мае справу са складаназалежным сказам, а «часам здаецца» — яго галоўная частка. Цяпер належыць вызначыць, які менавіта гэта від складаназалежнага сказа — складаназалежны з даданым дзейнікавым ці складаназалежны з даданым дапаўняльным — бо і першы, і другі від даданага сказа можа адказваць на пытанне «што?». У нашым выпадку для вырашэння гэтага пытання дастаткова разгледзець галоўную частку сказа. «Здаецца» — безасабовы дзеяслоў, а пры такіх дзеясловах у сказе ніколі не бывае дзейніка, яны выступаюць выказнікамі ў безасабовых сказах. Значыць, даданы сказ тут не можа быць дзейнікавым, але з'яўляецца дапаўняльным. Існуе яшчэ адзін спосаб адрознення — замест даданага сказа падставіць слова, сінтаксічная роля якога пакажа тып даданага сказа:

«Часам здаецца (што?) высячэнне іскраў (?!)» — «дзейнікавы» варыянт, відавочна, не падыходзіць.

«Часам здаецца (што здаецца?), што (як) высякаюцца іскры» — даданы дапаўняльны, адказвае на пытанне вінавальнага склону.

Цяпер мы можам звярнуцца да правіл пунктуацыі ў складаназалежных сказах з даданым дапаўняльным: даданая дапаўняльная частка звязваецца з галоўнай часткай пры дапамозе злучнікаў і злучальных слоў «хто», «што», «ці», «куды», «адкуль», «калі», «як», «пакуль», «каб» і інш., перад якімі *ставіцца коска.* Гэтая коска *не* ставіцца толькі ў наступных выпадках: 1) Калі даданая дапаўняльная частка складаецца толькі з аднаго злучніка або злучальнага слова; 2) Калі ў форме даданай дапаўняльнай часткі ўжываюцца непадзельныя выразы; 3) Калі паміж галоўнай і даданай дапаўняльнай часткамі знаходзіцца ўзмацняльная часціца «і» або адмоўная часціца «не»; 4) Калі паміж галоўнай і даданай часткамі знаходзяцца пералічальна-размеркавальныя злучнікі (Л.І.Бурак, «Даведнік па пунктуацыі беларускай мовы»).

Прыведзеныя выключэнні не падыходзяць да прыкладу, які мы разглядаем. Таму можна канстатаваць: у працытаваным сказе дапушчана памылка, і пасля слова «здаецца» перад злучальным словам «што» трэба было паставіць коску.

Л.ШНІП.

(Працяг будзе.)

Жывое слова

Мікола АБАБУРКА

Падабацца і спадабацца

Кожны, хто хоць трохі вывучаў тэорыю беларускай літаратурнай мовы і знаёмы з элементарнай, школьнай граматыкай яе, скажа, што перад намі формы незакончанага і закончанага трывання аднаго і таго ж дзеяслова. Напомню, што трываннем дзеясловаў абазначаецца трываласць дзеяння, якое яны называюць (яго незакончанасць — незавершанасць, неабмежаванасць, працяканне без указання на вынік і закончанасць — завершанасць, абмежаванасць у часе і вынік, што ўжо дасягнуты ці абавязкова будзе дасягнуты). Практычна ж сёння ва ўсіх сферах выкарыстання нашай літаратурнай мовы, асабліва ў вуснай яе разнавіднасці, вынесеныя ў загаловак формы зблытваюцца. Адкуль ідзе гэтая блытаніна, немагчыма высветліць. Блытаюць літаральна ўсе: і настаўнікі, і бібліятэкары, і пісьменнікі, і навукоўцы. Прыкра, калі адной толькі літарай «с» перакрэсліваецца ці ўвогуле закрэсліваецца цэлы гістарычны перыяд, цэлая сістэма поглядаў накшталт наступнага: «Сярод міфаў, якія надта спадабаюцца русацэнтрычным гісторыкам пры фальсіфікаванні гісторыі Беларусі, адно з цэнтральных месцаў займае міф вакол узнікнення і ролі грэка-каталіцкай царкоўнай уніі на Беларусі ў 1596—1839 гг.» («Маладосць», 1994, №3, с.179). Як бачым, замест мінулага і сённяшняга форма **спадабаюцца** прадказвае нам будучае! А колькі казусаў і ляпсусаў у выразе «Мне спадабаецца» заміж «Мне падабаецца» ці вельмі простага «Я люблю»?! За адзін дзень слухання і глядзення тэлевізара можна столькі насмяяцца, што куды там тыя «Пяць хвілін на жарты»! А па рэспубліканскім ды абласным радыё амаль у кожным інтэрв'ю гэта памылка... А мо і тут вінаватыя слоўнікі?! Разгорнем некаторыя з іх... Ва ўсіх, што папаліся пад руку, формы **падабацца і спадабацца** падаюцца як розныя словы! Акрамя таго, пададзеныя яшчэ і незваротныя формы (**падабаць, спадабаць**), і сінанімічныя — **упадабаць, упадабацца** (гл. тлумачальныя і беларуска-рускія слоўнікі як акадэмічныя, так і школьныя). У пасляваенных руска-беларускіх слоўніках дзеясловы **полюбить** і **полюбиться**, апрача **палюбіць** і **палюбіцца**, маюць пераклады-сінонімы **ўпадабаць, спадабаць** і **ўпадабацца, спадабацца**. Ну, як тут разабрацца недасведчанаму, найперш таму, хто думае па-расійску, а дзеліцца з іншымі сваімі думкамі па-беларуску?! Вось такім і слоўнікі не дапамагаюць, а яшчэ больш збіваюць з панталыку.

ПРАКТЫЧНАЯ СТЫЛІСТЫКА

Ці ж нам Статут не ўзор?

(Працяг.)

Служыць нам за ўзор мова і стыль сярэднявечных беларускіх граматаў, Статута Вялікага Княства Літоўскага. Ды стан нашай мовы, яе лексічныя і сінтаксічныя, стылістычныя магчымасці дазвалялі выкарыстоўваць яе дзеля, як бы сказалі цяпер, міжнацыянальных зносінаў, дыпламатычнай перапіскі. Прыкладам такім можа быць ліст — «Слова Тахтамышава» — польскаму каралю Ягайлу ад Тахтамыша. Гэты дыпламатычны дакумент сведчыць, перш, што ў сталіцы мангольскай дзяржавы ведалі нашу мову, менавіта жывую нашу гаворку. (А нас жа яшчэ і сёння не перастаюць пераконваць, што трэба выкарыстоўваць канструкцыі тыпу «ліст Тахтамыша», «майстэрства дзядзькі», «з'явы прыроды», «рог месяца», «планы праціўніка», хоць па-беларуску мусіць быць: Тахтамышаў ліст, дзядзькава майстэрства, прыродныя з'явы, месячыкаў рог, варожыя планы.) Але ліст з Арды цікавы не толькі як сведчанне дасканалага ведання лексікі ды стылістычных магчымасцяў нашай мовы. Нас ён пакуль што вабіць сваёй адметнай стылістыкай.

Чаму ліст пачынаецца так нязвыкла? Здавалася б, той, хто сядзеў на стале «вялікага царства», павінен быў паставіць менавіта сябе — сваё імя першым: Тахтамышава слова. Што ні кажы, кіраўнік вялізнай і магутнай дзяржавы піша ліст каралю іншай краіны, меншай, а да таго ж нядаўняму здрадніку. (Ягайла не выканаў дамовы — дапамагчы Мамаю ў бітве на Куліковым полі. Вядома ж, польскі кароль нічога не абяцаў самому Тахтамышу. Але, каб была такая неабходнасць, патрэба, нейкім чынам гэта можна было б зазначыць...) А да таго ж Тахтамыш перамог у міжусобнай барацьбе і павінен быў адчуваць сваю моц. (Пачатак ліста залатаардынскага ўладара асабліва ўражвае, калі параўнаць, прыкладам, з пазнейшым: «Мы, Мікалай Другі...»)

Тахтамышава слова і Слова Тахтамышава... Сэнс, думка і ў першым, і ў другім варыянтах канструкцыі аднолькавыя. Але дзеля чаго ў гэтым выпадку выбраны другі? Канструкцыя, у якой на першым месцы стаіць «Слова», абрана свядома: тут зусім іншы тон і эмацыянальная афарбоўка самой думкі. Далейшы кантэкст ліста ўсё праясняе...

Што ж сама перш убачыў Ягайла, калі атрымаў ліст з Залатой Арды? Слова... Так, слова, а не ханскі ярлык... Тахтамыш слаў сяброўскі ліст, а таму ён не выстаўляў сябе, сваю асобу-ўладара, а вось адрасата называў каралём. Ягайла мусіў ацаніць такі тон ліста.

Пётра ПАШКАВЕЦ.

(Працяг будзе.)

Мікалай КРЫЎКО – *беларушчына.*
Алена ШЧУКА – *англійшчына.*

СЛОЎНІК СІНОНІМАЎ

ПЕРАЛОМНЫ (звязаны з пераломам у ходзе, развіцці чаго-н., з пераходам ад аднаго стану да другога) *Ён [Макар] абсалютна быў упэўнены ў тым, што і перад ёю [Зінаю] паўстаў той далёкі дзень, які з'явіўся пераломным у іх адносінах, які разлучыў іх, паклаўшы для яго канец усяму — надзеям, марам, жаданням* (Васілёнак). *У такія пераломныя моманты душэўнага жыцця пачуцці ў герояў К.Чорнага «крычаць»* (Адамовіч). *Робячы здабыткам беларускай літаратуры лепшыя традыцыі сусветнага мастацтва, Багдановіч выражаў само духоўнае жыццё беларускага народа на адным з пераломных этапаў яго гісторыі* (Лойка). **ПАВАРО́ТНЫ** *Ульянін прыход на Гармізаў хутар быў паваротным пунктам у Арыніным жыцці* (Колас). *Вераснёўскія падзеі 1939 года з'явіліся паваротным момантам у гістарычным лёсе Заходняй Беларусі* (Барсток). *Гэтая унія была важным паваротным рубяжом ва ўсёй гісторыі Польшчы* («Полымя»). **ПЕРАХО́ДНЫ** (які з'яўляецца пераходам ад аднаго стану да другога). *Аднак пісанне вершаў было для Эдуарда першапачатковым, пераходным этапам, у гэтым мы хутка пераканаліся* (Хадкевіч). *[Беларуская літаратура] развівалася ў абстаноўцы цяжкай ідэйна-палітычнай барацьбы, адлюстроўваючы ў канчатковым выніку супярэчлівасць пераходнай эпохі* (Фіглоўская). *Ён [Коля] быў у тым пераходным узросце, калі дарога ў будучыню яшчэ не вызначалася ясна і акрэслена* (Якімовіч).

Пераломны. Усе тры англійскія сінонімы — turning, crucial, critical з'яўляюцца пазычанымі. Трэба дадаць, што першы з іх камбінатарна абмежаваны І ўжываецца звычайна ў складзе спалучэння turning point (літаральна «паваротная кропка»).

1.**ПЕРАМАГЧЫ́** (дасягнуць поспеху, перамогі на вайне, у бітве, барацьбе, змаганні і пад.) *Справа стала так: або перамагчы ворага, або памерці ў змаганні* (Чорны). *Толькі той у баях пераможа, Зло́міць люты чужынскі рух, Хто пад націскам зграі варожай Захавае свой цвёрды дух* (Глебка), **АТРЫМА́ЦЬ** (або **ЗАВАЯВА́ЦЬ**, або **ЗДАБЫ́ЦЬ**) **ПЕРАМО́ГУ** *Гэта завельмі ахаладзіла дзеда да кавалерыйскай справы. А тут яшчэ такія падзеі, што дзед хоць і атрымаў перамогу над немцамі, але канчаткова рашыў перайсці да пяхотнай справы* (Пынькоў). *Ведаў Максім Танк і тое, што народ, на грудзях якога «заламаліся хвалі, што над Еўропай, як чорная ноч, бушавалі» («Так»), народ, які атрымаў перамогу над фашызмам, не палохаўся працы, не прыходзіў у адчай перад цяжкасцямі аднаўлення* (Бугаёў). *Мы ў баях перамогу здабудзем, Праз баі мы праб'ёмся назад* (Астрэйка). *Ад таго часу ў памяці засталіся папялішчы, курганкі-зямлянкі, каля якіх шасцеў высокі быльнёг, спустошаныя, парослыя хмызняком палі і побач з гэтым — першыя вянцы зрубаў, штабялямі бярвення на пустцы, адзінокі трактар, які ўзорае дзірван, і людзі, шчаслівыя тым, што перамога над ворагам здабыта, поўныя веры ў будучыню* (Хадкевіч), **АДО́ЛЕЦЬ** — *Добра! — прамовіў генерал-палкоўнік. — Гэта па-гвардзейску. Сябе выратаваў і ворага адолеў* (Мележ). *З меншымі сіламі можна адолець ворага, калі ўдарыць знянацку* (Новікаў). *І так — людзі працавалі сабе, а агонь сабе. І доўга яшчэ невядома было, хто каго адолее* (Пестрак), **ЗДО́ЛЕЦЬ і ЗДАЛЕ́ЦЬ** размоўнае *[Маці:] — Йдзі сыночку, я жагнаю, З ворагамі біцца, А каб бог памог іх здолець, Буду я маліцца* (Чарот). *[Прафесар:] — Так яны і сказалі, келар Арсен, скарбнік Снетагорскага манастыра Іона і ігумен Марцірый. Ворагі здольваюць, лезуць, а яны: «Не бойсь, праваслаўныя. Маці божая ідзе на дапамогу!»* (Караткевіч). *[Андрэй:] — Калектыў — сіла, якой ніхто не можа здолець* (Галавач). *Не сплюшчыць высахшых вачэй І пустаты не здолець* [у пераносным ужыванні] *немай* (Жылка). *У бойцы не здалелі [ворагі], дык пасля, Па здрадніцкаму знаку, павалілі [палкавога камісара]* (Пось). *Ні буры, ні віхры, ні чорныя годы Яго не здалелі: У сказах-былінах, у думах народа Жыве Руставелі* (Колас), **АСІ́ЛІЦЬ** *Што бачу? — Ўсё ціха, усё спіць пад няславай... Ці ж праўда? — няўжо гэта вораг асіліў?* (Купала). *Ніхто народа не асіліць: ні панскі страх, ні царскі чын* (Машара). *Непакорных, гордых не магло Нішто ў змаганні з ворагам асіліць* (Танк). *Усё жыццё сваё змагаўся ты [мужык] з зямлёю, Але ўрэшце ўсё ж асіліла яна!* (Багдановіч) **ПАСІ́ЛІЦЬ** *Казалі [полаўцы славянам:] — Нас пасіліла сягоння татарва, А заўтра датабуніць, дапыліць і да вас* (Сіпакоў), **АДУ́ЖЫЦЬ** *Толькі не, мы не згінем, тэўтонаў адужаем! Аніводнаму з іх больш на свеце не жыць* (Панчанка). *І калі мы ўжо яго [немца] адужаем, гада?* (Быкаў). *Лірычны герой Броўкі ўяўляе сябе перш за ўсё грамадзянінам сваёй цудоўнай радзімы, прадстаўніком народа, здольнага адужаць любую навалу* (Ярош), **ЗДУ́ЖАЦЬ** разм. *Цябе [Беларусь] не здужаў люты вораг, Ты ў росквіце не знаеш меж!* (Валасевіч). *Не пайшоў ён [Платон] ні ў старасты, ні ў іншыя пасобнікі ворагу. Наадварот, адкрыта ганарыўся сваёй краінай, што яна такая моцная, здужала і нашчэнт разбіла гітлераўскія арміі* (Ракітны), **ПАБАРО́ЦЬ** *Ці мала кінута ў астрогі Такіх, што робяць насупроць? Спірацца з імі — мала змогі, Адкрыта іх не пабароць!* (Колас), **ЗВАЯВА́ЦЬ** разм. *Тут схадзіліся плямёны Спрэчкі сілаю канчаць, Каб багата адароны Мілы край наш зваяваць* (Колас). *Прыходзіць царская дачка да салдата Іванькі. — Эх, — кажа, — дарэмна ты не паехаў з намі. Хоць паглядзеў бы, што там было: колькі войска, колькі гармат! Ды не зваявалі б мы караля, каб не адзін бравы рыцар* (Якімовіч), **ПЕРАСІ́ЛІЦЬ** *[М.Багдановіч] перасіліў смерць, як многа разоў дагэтуль* (Мікуліч), **ЗМАГЧЫ́** разм. *Бярыце сярпы і лапаты, Мы ворага зможам ураз* (Чарот). *Ці ж людзі сонца згасіць могуць, Згасіць, як свечку, яснасць дня? І волі ж дэспаты не змогуць, Бо воля сонейку раўня* (Купала). *Паілі ўпотайкі атрутай, Каб смерць бяссмертнага змагла* (Глебка). *Калі ўліху не схілім галовы, Не асіліць нас восень, не зможа!* (Чарнушэвіч), **СХО́ДАЦЬ** разм., узмацняльнае *Сходалі нашы немцаў на Волзе,* **УЗЯ́ЦЬ ВЕРХ** *Ніхто не хоча замірэння, І кожны прагне верх узяць* (Колас). *[Незнаёмы мужчына:] — Учора я сустрэў двух лейтэнантаў, адзін ранены ў руку, а другі — у галаву. Пабраліся на ўсход, каб выйсці па той бок фронта. Хочуць ваяваць, не вераць, што немец возьме верх* (Чорны). *У яе [Тані] душы зноў узяў верх* [у пераносным ужыванні] *цвярозы разлік* (Машара). — *Незакончанае трыванне:* **Перамага́ць, атры́млі́ваць** (або **заваёўваць**, або **здабыва́ць**) **перамо́гу, адо́льваць, здо́льваць, асі́льваць, пасі́льваць, аду́жваць, зду́жваць, баро́ць, зваёўваць, пераса́льваць, змага́ць, схо́дваць, браць верх.** — *Параўнайце:* **Пабаро́ць, 2. Разбі́ць.**

1. **Перамагчы** Гэта вельмі працяглы сінанімічны рад у беларускай мове, у якім зноў-такі большасць складаюць прэфіксальныя дзеясловы, у англійскай мове выглядае значна карацейшым і з больш разнастайнай структурай яго адзінак: win, be victorious, come out on top, carry the day, win the day. Сярод іх мы знаходзім толькі адзін просты дзеяслоў win. Сінонім be victorious літаральна азначае «быць пераможным». Сінонім come out on top у пэўнай ступені набліжаны да беларускага **ўзяць верх**, паколькі цэнтрам абодвух спалучэнняў з'яўляюцца эквівалентныя назоўнікі **верх** у бел. і top (верх) у англ. Сярод англійскіх сінонімаў найбольш ідыяматычныя дзве адзінкі: win the day, carry the day, дзе паўтараецца назоўнік day (дзень), які ўваходзіць у шматлікія англ. ідыёмы.

Гісторыя моваў на Беларусі

Уладзімір СВЯЖЫНСКІ,
кандыдат філалагічных навук

Беларуская мова

(Працяг.)

Летапісанне — жанр літаратуры, які адпавядаў ранняму этапу феадальнай дзяржавы. Яго агульнадзяржаўны характар і адлюстроўваў, так бы мовіць, афіцыйны пункт погляду на гістарычныя падзеі. З цэнтралізатарскіх пазіцый у летапісах адлюстравана палітычная гісторыя Беларусі, Летувы і, часткова, Украіны, ідэалагічна абгрунтавана гістарычная заканамернасць і неабходнасць іх аб'яднання ў адной дзяржаве — Вялікім Княстве Літоўскім. У сілу гістарычных прычын (пашырэнне ідэй Адраджэння і Рэфармацыі, фармаванне трэцяга саслоўя і з'яўленне ў выніку гэтага ў філасофскай і грамадскай думцы Беларусі, Летувы і Украіны элементаў антрапацэнтрызму і індывідуалізму) у канцы XVI — пачатку XVII стагоддзя афіцыйнае летапісанне на Беларусі спыняе сваё існаванне, на змену яму прыходзяць новыя жанры дакументальнай літаратуры, у тым ліку і мемуары.

Аўтарамі іх былі ў асноўным прадстаўнікі шляхты — людзі эканамічна і ідэалагічна больш незалежныя (параўноўваючы з простымі пісарамі канцылярый). У той час не было такой шляхецкай сям'і, дзе б ні вяліся сямейныя хронікі, і не толькі гаспадарчага і сямейнага жыцця, але і занатоўваліся найбольш важныя палітычныя падзеі ў краіне. Неаднолькавае сацыяльнае становішча, адукацыйны ўзровень, палітычная, рэлігійная і культурная арыентацыя аўтараў гэтых твораў знайшлі сваё выяўленне ў выбары моўных сродкаў. Таму ў адрозненне ад летапісаў, якія былі больш-менш аднатыпныя ў моўна-стылістычных адносінах, помнікі мемуарнай літаратуры прынеслі з сабой значную разнастайнасць стыляў у літаратурную мову. На выбары моўных сродкаў аўтарамі гэтых твораў адбіваліся таксама спецыфіка прафесійных заняткаў кожнага з іх, моўнакультурная сітуацыя ў месцы напісання.

Так, навагрудскі падсудак Фёдар Еўлашоўскі (1546—1619?) усё сваё самастойнае жыццё займаў розныя афіцыйныя пасады: інвентарызаваў маёнткі, быў мастаўнічым, судовым абвінаваўцам, дэпутатам сейма Рэчы Паспалітай, памочнікам суддзі. Пасады гэтыя вымагалі пісання адпаведных афіцыйных папер. Агульнасць сістэмы пісьма «Гістарычных запісак» Ф.Еўлашоўскага з тагачаснымі дзелавымі дакументамі сведчыць, што пісьмова-літаратурныя навыкі аўтара фарміраваліся ў сферы яго прафесійнай дзейнасці. У «Гістарычных запісках» ужываюцца ўжо толькі лічаныя падвойныя ці патройныя літары, прычым толькі асобныя з іх з'яўляюцца рэшткамі класічнай кірыліцы (тры розныя напісанні *е, амега і о, а ётаванае і юс малы*), аднак правілы іх ужывання ўжо далёка не адпавядаюць ранейшай традыцыі; літара *ук* — вынік развіцця кірыліцы на ўсходнеславянскай глебе; адрозненне ў абазначэнні гука [г] у спрадвечных і пазычаных словах — гэта ўжо элемент беларускай азбукі. Ф.Еўлашоўскі выракся праваслаўя, ягоны пераход у пратэстантызм выключыў ужыванне ў мове твора царкоўнаславянізмаў. Яго прафесійная дзейнасць, якая працякала ў асяроддзі апалячанай шляхты і была звязана з частымі паездкамі ў польскія гарады, паступова прывяла даператварэння яго маўлення ў беларуска-польскую «трасянку». Гэта бачна з наступнага ўрыўка: «В том же року, паздерника дня 15, умарла зацна и бокгобойна пани конюшина , Зофея Александровна Ходкевичовна Корыцка. Року 1594, мая 20, в пяток, припадла хмура сродзе зимна, спустила снег велкий и лежал три дни. Памарло от тэй хмуры и зимна, и вятру кгвалтовного сила людей, по трою индей вэспол, а не мокгли собе помочи. Птатства по гнездах, самэм видял, барзо веле поздэхлых. Страх был и под дахем седячи».

Аўтар блізкага па жанру «Баркалабаўскага летапісу» (ён уключае ў свой склад мемуары) — праваслаўны святар в.Баркалабава (цяпер Быхаўскі р-н Магілёўскай вобл.). У сувязі з гэтым алфавіт помніка больш архаічны, чым у папярэдняга, ён уключае літары *яць*, два *ф (фіту і ферт), ксі, іжыцу.* У граматыцы і лексічным складзе прыкметна пашыраны царкоўнаславянізмы, слаба — паланізмы. Гэта відаць з наступнага ўрыўка з помніка: «якожъ назавтрий днь сошествия стго дха з народомъ божимъ и много множество пановъ шляхты людей учтивых, так мужей, яко и жонъ и детей, яко ярмарочного часу крещена была у ванне погруженна, и названо во стомъ крщении именем елена, того жъ дня матка ее марьямка с крикомъ с плачем для бга просечи приходила тутъ же до крстилницы падаючи просила абы ее не крестившы пустили».

Аўтар яшчэ аднаго, напісанага на беларускай мове дыярыуша, Афанасій Філіповіч — таксама праваслаўны свяшчэннік. Ён прысвяціў усё сваё жыццё абароне праваслаўя на Беларусі. Аднак жа ён і пісаў свой твор на захадзе тэрыторыі Беларусі, дзе ўплыў польскай культуры і мовы быў больш адчувальны, чым на ўсходзе. У выніку побач з царкоўнаславянізмамі ў маўленні аўтара замацаваліся ў прыкметнай ступені і паланізмы (перш за ўсё гэта беларусізаваныя формы злітнага перфекту тыпу вступилемъ, погледелемъ, ударилемъ. Згаданыя асаблівасці бачныя з наступнага ўрыўка з «Дыярыуша»: «Потомъ мне вже идучи въ дорогу, пожегнавшися зъ братиею, вступилемъ въ притворъ церковный и, полецаючися въ всемъ опатрности Бозской, ударилемъ поклоновъ килка, потомъ погледелемъ оконкомъ на образъ чудотворный Пречистой Богородици, али ото шумъ барзо страшный въ церкви здался. Онымъ я престрашоный, хотелемъ знагла отбегчи, потомъ осмелившися, повторе погледелемъ оконкомъ, мовячи: «О, Пречистая Богородице, будь зо мною!» А ото натыхъместъ одъ образу чудотворного Пречистои Богородици голосъ ретельный слышати было таковый «иду и Я съ тобою». А Неемий диаконъ, на левомъ крилосе образомъ малеванымъ стоячи (который-то диаконъ въ молодыхъ летехъ своихъ иноческихъ побожне живучи, килка летъ предъ тымъ преставился отъ земныхъ), як бы заикаючися вымовилъ: «иду, иду и я при Пании моей!»

(Працяг будзе.)

МАТЭРЫЯЛЫ ДА СЛОЎНІКА «БЕЛАРУСКІЯ ІМЁНЫ»

Сымон БАРЫС

Як у нас клічуць?

Мужчынскія імёны

(Працяг.)

Якуб, Якаў. Яков, Иаков (яўр.) — перашкода. Вытв.: Якубка, Якубік, Яшачка, Якусь, Якута, Якуш, Яктук, Якша, Яшанька, Яшуня, Яшунька. Імяніны: пр. 17.03; 3, 6, 23, 24.04; 13, 18.05; 5.06; 7, 13.07; 22.08; 12.9; 22.10; 3, 5, 14.11; 9, 10, 12. кат. 3.05; 1.06; 25.07; 6.08; 9.09; 21.10; 28.11. Імя па бацьку — Якубавіч, Якубаўна і Якаўлевіч, Якаўлеўна.

Ясь, Ян. Иван (яўр.) — Боская ласка. Вытв.: Яська, Ясютка, Янук, Янусь, Янка, Януш, Ясюта, Ясюк, Ясюль, Янік, Ясік, Ясенька, Ясюня. Імяніны: пр. 20, 28.01; 2, 6.07 — усяго больш за 60 разоў; кат. 5, 10, 17.01; 6, 10, 15, 30.05 — усяго 39 разоў. Імя па бацьку — Ясевіч, Ясеўна і Янавіч, Янаўна.

Якім, Яхім. Акім паходзіць ад яўрэйскага імя Иоким — Бог прызначыў. Вытв.: Якімік, Якімчык, Якімец, Якімцё, Якімка, Якімачка, Якіманька, Яхімка, Юхім, Юхша. Імяніны: пр. 22.09; кат. 16.08. Імя па бацьку — Якімавіч, Якімаўна і Яхімавіч, Яхімаўна.

Январ. Януарий (лац.) — старажытнарымскі бог пачатку і часу. Імяніны кат. 8.04; 19.09. Бацькоўства — Январавіч, Январаўна.

Ярамір. Яромир (слав.) — малады, яркі мір. Вытв.: Ярык, Ярамірчык, Ярміра. Імяніны: пр. 28.05. Імя па бацьку — Ярамíравіч, Ярамíраўна і Ярамірыч, Ярамірычна.

Яраслаў. Ярослав (слав.) — яркая слава. Вытв.: Славік, Ярык. Імяніны: пр. 21.01; 25.04. Імя па бацьку — Яраславіч, Яраслаўна і Яраслававіч, Яраславаўна.

Яраполк. Ярополк (слав.) Імя па бацьку — Ярапалкавіч, Ярапалкаўна.

Ярміл, Ярмола. Ермолай (грэч.) — народны вястун. Вытв.: Ярмось, Ермалайка, Ярлюш, Ярмоша, Ярмошка, Ярмук, Ермалюк,. Ярмойла. Імяніны: пр. 8.08. Імя па бацьку — Ярмілавіч, Ярмілаўна і Ярмолавіч, Ярмолаўна.

Яснавок (слав.) Імя па бацьку — Яснавокавіч, Яснавокаўна.

Ясень (слав.) Вытв.: Ясенік, Ясенька, Ясянюк, Ясянюша. Імя па бацьку — Ясяневіч, Ясянеўна і Ясневіч, Яснеўна.

Яўген, Яўгей. Евгений (грэч.) — шляхетны, высакародны. Вытв.: Генік, Жэня, Геня, Генька, Аўген, Яўгеша, Генюсь, Жэнік. Імяніны: пр. 3, 25.02; 4, 20.03; 20.11; кат. 4.01; 8.07; 20, 30.12. Імя па бацьку — Яўгенавіч, Яўгенаўна і Яўгеевіч, Яўгееўна.

Яўграф. Евграф. Магчыма, з грэчаскай мовы і азначае — пішу шляхетна. Імя па бацьку — Яўграфавіч, Яўграфаўна.

Яўмен. Евмений (грэч.) — зычлівы, прыхільны, ласкавы. Імяніны: пр. 1.10. Імя па бацьку — Яўменавіч, Яўменаўна.

Яўлан. Евлампий (грэч.) — з добрым святам. Вытв.: Яўланік, Яўланусь, Яўланчык, Яўлань. Імяніны: 18.03; 15.07; 23.10. Імя па бацьку — Яўланавіч, Яўланаўна.

Яўсей. Евсей (грэч.) — набожны. Імяніны: пр. 27.01; 28.02; 7, 11.05; 4, 17.10; кат. 14.08; 16.12. Імя па бацьку — Яўсеевіч, Яўсееўна.

Яўстрат. Евстратий (грэч.) — добры воін. Вытв. Яўстратка. Імяніны: пр. 22.01; 10.04; 11.10; 26.12. Імя па бацьку — Яўстратавіч, Яўстратаўна.

Яўціх, Яўтух. Евтихий (грэч.) — прыстойны, добрых паводзін. Вытв.: Яўцішка, Яўтушка, Яўтушык, Аўтух, Аўтушык. Імяніны: пр. 4.01; 2.02; 19.04; 10.06; 30.08; 5, 6.09; 20.11. Імя па бацьку — Яўціховіч, Яўціхоўна і Яўтуховіч, Яўтухоўна.

Яўхім, Яфім. Ефим, Ефимий (грэч.) — дабрадушны. Вытв.: Яўхімка, Яфімка, Юхімка, Аўхім, Фіма, Юхам, Хімцік, Хінук, Хімтусь. Імяніны: пр. 8, 10.01; 2.02; 24.03; 14, 26.05; 6, 17.07; 16.09; 28.10. Імя па бацьку — Яўхімавіч, Яўхімаўна і Яфімавіч, Яфімаўна.

Яцак, Яцік. Гиацинт (грэч.) — кветка гіяцынт. Імяніны: кат. 10.02; 3.07; 17.08; 11.09; 29.10. Імя па бацьку — Яцкавіч, Яцкаўна.

(Працяг будзе.)

Вам, школьнікі!

Рубрыку вядзе Лявон БАРШЧЭЎСКІ

Сусветная літаратура ў школе

IX клас

Уільям Фолкнер (1897—1962)

Пах вербены

(Урыўкі)

(Працяг.)

Таму я нічога яму не сказаў. Я толькі пацiснуў яму руку і гэтаксама сеў у сядло, Рынга і я рушылі ў дарогу. Нам не трэба было цяпер ужо ехаць праз Оксфард, таму неўзабаве дарога на Джэферсан лягла перад намі (а вузкі серп месяца быў нібыта след чалавечай пяткі на мокрым пяску), дарога, па якой я ўпершыню праехаў тры гады таму разам з бацькам, а на Каляды ехаў ужо самотны туды і назад; потым у чэрвені і кастрычніку; і так кожны год — на Каляды, у чэрвені і кастрычніку — ездзіў самотны па гэтай дарозе, нават не падазраваючы, што вось гэта і ёсць мір і спакой, і зараз зноў еду па ёй, і хоць застануся жыць (гэта я ведаў), але апошні раз еду з высока ўзнятай галавой. Коні перайшлі на мерную рысь і будуць трымаць гэты тэмп да самага канца. Мая кабылка добра ўжо ведала гэтую дарогу, у Рынга таксама быў неблагі конь, якога ён здолеў-такі выпрасіць на стайні ў Хільярда. Магчыма, падзейнічалі сляды слёз на запалых шчоках — палосы засохлай гразі пад чырвонымі стомленымі вачамі; але хутчэй за ўсё зноў выявілася ягоная здольнасць, якая дазваляла яму падчас вайны фабрыкаваць фальшывыя дакументы, па якіх ён і бабуля атрымоўвалі мулаў і перапрадавалі іх арміі Злучаных Штатаў Амерыкі, — нейкая дзёрзкая ўпэўненасць у сабе, у сваіх сілах і здольнасцях, якую ён набыў надта доўгімі і цеснымі сувязямі з белымі — з той, каго ён называў бабуляй, і з сваім аднагодкам, з якім разам спаў з самага нараджэння і ажно да таго часу, як бацька адбудаваў новы дом на месцы спаленага. Увесь шлях дадому мы прарабілі моўчкі, і толькі аднойчы перакінуліся словамі.

— Мы маглі б застрэліць яго, як калісьці Грамбі, памятаеш? — прапанаваў ён. — Ці, можа, гэта не прыдатна для вашай далікатнай белай скуры?

— Не, — адказаў я.

Да самага дому больш мы з ім ні пра што не гаварылі. Быў кастрычнік, і яшчэ шмат заставалася часу, каб цвіла вербена, хоць толькі прыехаўшы дадому, я зразумеў, якая мне ад яе карысць, — вербена ўсё яшчэ квітнела ў нашым садзе, дзе цётка Джэні ў старых бацькавых кавалерыйскіх рукавіцах корпалася разам са старым Джобі на клапатліва апрацаваных клумбах сярод кветак з мудрагелістымі старасвецкімі назвамі ; і хоць ужо наступіў кастрычнік, але яшчэ не пайшлі дажджы і не было яшчэ замаразкаў, якія пакідалі пасля сябе паўцёплыя, паўхалодныя ночы бабінага лета: у дрымотным паветры прахалода і чаканне чародаў гусей, але яшчэ трымаецца летні гарачы пыльны пах вінаграду і лаўра — вось у такія ночы мы з Рынгам калісьці, пакуль я не паехаў у каледж вывучаць права, палявалі на апосумаў з ліхтаром, сякерай, мехам і шасцю сабакамі (адзін дзеля справы, а іншыя для брэху) на выгане, дзе аднойчы мы з сваёй засады ўбачылі афіцэра-янкі на буланым кані і дзе вось ужо год як чуліся свісткі паравозаў, якія даўно ўжо не належаць містэру Рэдманду; а ў нейкае імгненне сення зранку і бацька выпусціў іх з рук, нібыта запаленую люльку, якую, па словах Рынга, ён упусціў, калі падаў на зямлю. Мы набліжаліся да дома, дзе ён ляжыць у зале ва ўрачыстым ззянні люстраў і кандэлябраў, апрануты ў палкоўнічую форму (пры шаблі таксама), і дзе мяне чакала Друзіла ў жоўтай бальнай сукні з галінкаю вербены ў валасах, трыма-ючы ў абедзвюх руках па пісталету (Я бачыў усё гэта нібыта наяве, хоць я не веру ні ў якія прадчуванні, я здольны быў уявіць сабе яе, ва ўрачыстай зале, прыбранай для пахавання, не высокую, не зграбную, як звычайна выглядаюць прыгожыя жанчыны, а яна ўяўлялася мне як юнак, хлапчук, нерухомая, у жоўтым адзенні, з спакойным тварам, крыху збянтэжаная, са строгай і простай прычоскаю, у валасах трымцяць па галінцы вербены над кожным вухам, рукі сагнутыя ў локцях, на ўзнятых на вышыню плеч руках па аднолькавым дуэльным пісталеце — строгая жрыца рытуальнай помсты з грэчаскай амфары). (...)

II

(...) Мы з Друзілай павольна прагульваліся паміж клумбаў (...)

— Найвышэйшая мара была ў палкоўніка Сатпэна, — азваўся я.

Сатпэн быў намеснікам бацькі ў першым пяхотным палку; яго абралі палкоўнікам, калі полк зняў бацьку з пасады камандзіра, і гэтай абразы бацька ніколі не дараваў Сатпэну, які быў грубым, жорсткім і бессардэчным чалавекам і прыехаў да нас у акругу гадоў за трыццаць да вайны, і ніхто не ведаў — адкуль ён родам. Баіцца прызнацца, растлумачыў бацька, па выглядзе можна бачыць, што гэта за бандзюга. Невядома таксама, як ён набыў сабе зямлю, хоць грошы ў яго вадзіліся, адкуль ён іх браў — таксама невядома: бацька казаў, што той здабываў іх махлярствам, гуляючы ў карты на параходах, ці проста займаўся разбоем. Сатпэн пабудаваў вялікі дом, ажаніўся і зажыў джэнтльменам. Потым, як і ўсе іншыя, ён усё страціў падчас вайны, у тым ліку і адзінага сына (той знік, застрэліўшы жаніха сваёй сястры напярэдадні вяселля), аднак Сатпэн вярнуўся на сваю сядзібу і адзін пачаў аднаўляць разбуранае. Сяброў у яго не было, і пазычыць грошы ні ў кога ён не мог, спадкаемца, каму пакінуць зямлю, у яго таксама не было, Сатпэну ішоў ужо сёмы дзесятак, і ўсё-такі ён узяўся за адраджэнне плантацыі. Казалі, нібыта ён ні пра што больш не думаў і не ўлазіў у палітыку, і калі бацька з іншымі пачаў ствараць тайныя групы для барацьбы з «саквояжнікамі», якія падбухторвалі неграў бунтаваць, ён адмовіўся ўдзельнічаць у гэтай справе. Нягледзячы на іх варожыя адносіны, бацька сам паехаў да яго, але Сатпэн сустрэў яго на парозе з лямпай у руках і нават не запрасіў у дом і адмовіўся весці перамовы. На пытанне бацькі: «З намі вы ці супраць нас?» — ён адказаў: «Я за сваю зямлю. Калі б кожны з вас заняўся сваёй зямлёй, краіна ад гэтага толькі б выйграла». Тады бацька прапанаваў яму высыці з ганка і паставіць лямпу на пень, каб ім абодвум было відаць, як страляць, але Сатпэн адмовіўся.

— Ніхто не мае вышэйшай мары за палкоўніка Сатпэна.

— Ты маеш рацыю, але ж ён заклапочаны толькі сабой. Не тое што Джон, які марыць усю нашу краіну зрабіць квітнеючай і шчаслівай: каб не толькі яго сваякі ці аднапалчане, а ўсе людзі — белыя і чорныя, жанчыны і дзеці ў горных хацінах, у каго нават няма чаго надзець на ногі... Разумееш?

— Аднак жа якая карысць ад усіх яго задум тым, хто... Ён жа...

— Забіў некалькі з іх? Ты, відаць, маеш на ўвазе і двух «саквояжнікаў», якіх ён забіў падчас першых выбараў?

— Яны былі людзі. Жывыя людзі. Чалавечыя істоты.

— Яны былі з Поўначы, чужынцы, якім тут не месца. Яны былі рабаўнікамі.

Мы прагульваліся, яна амаль няўлоўна абапіралася на маю руку, яе галава ледзьве даходзіла мне да пляча. Я заўсёды быў вышэйшы за яе, нават у тую ноч у Хоксерсце, калі мы слухалі, як негры ідуць па дарозе, а з таго часу яна амаль не змянілася — тое самае тугое і зграбнае цела (не па-жаночаму, а пахлапечаму), і галава гэтаксама коратка абстрыжаная, гэтаксама неўтаймавана ўзнятая ўгору, як тады, сярод звар'яцелага натоўпу неграў, у якім наша павозка спускалася да ракі.

— Мара — рэч небяспечная, Баярд. І ў мяне некалі была свая мара. Яна — як зараджаны рэвальвер на баявым узводзе: рана ці позна абавязкова выстраліць і ў каго-небудзь патрапіць. Але сапраўдная мара вартая такой рызыкі. У свеце мала сапраўдных мараў, а народу зашмат. Адным тузінам меней...

—Якая розніца?

— Так, якая розніца. Чуеш? Гэта Юпітэр. Ну, хто хутчэй дабяжыць! (...)

IV

Неўзабаве казадоі змоўклі, і я пачуў першую дзённую птушку — перасмешніка. Ён спяваў усю ноч, але цяпер гэта была дзённая песня, а не паўсонны, дрымотны, лунатычны свіст. Потым падалі голас астатнія — зацвыркалі вераб'і каля стайні, заспяваў сваю ранішнюю песню дрозд, які жыў у садзе цёткі Джэні; я пачуў перапёлку з выгану — і ў пакоі пачало віднець. Але я не адразу падняўся. Я ляжаў на пасцелі (я не распрануўся), сашчапіўшы рукі за галавою, адчуваючы слабы пах вербены, які сыходзіў ад кінутага на крэсле сурдута, і пазіраў, як разліваецца па пакоі святло, паступова ружавеючы ад сонца. Крыху пазней прайшла праз двор Лувінія, рыпнула кухоннымі дзвярыма, загрымела дровамі, зваленымі ў скрынку каля пліты. Хутка пачнуць з'язджацца цераз браму брычкі і экіпажы, але не цяпер, пазней, — спярша яшчэ яны пабачаць, што я збіраюся рабіць. Калі я спусціўся ў сталовую, у доме было яшчэ ціха, не чутно ні гуку; толькі Сайман хроп у зале, дзе ён, відаць, па-ранейшаму сядзеў на табурэце, — я туды не зазірнуў. Крыху пастаяўшы каля вакна ў сталовай, я выпіў кубачак кавы, які прынесла Лувінія, і напрасткі пайшоў у стайню. Джобі назіраў, як я іду па двары; у стайні ўзняў вочы Люш, які чысціў Бэтсі скрабніцай, але Рынга не глянуў ні разу. Мы пачалі чысціць Юпітэра. Я не ведаў, ці дазволіць ён падысці да яго: бацька, бывала, заўсёды спачатку наблізіцца да яго, пагладзіць, загадае стаяць нерухома, і той паслухмяна стаіць, нібы з мармуру высечаны (дакладней, адліты з бледнай бронзы), пакуль Люш яго чысціць. Але конь мяне паслухаўся і хоць неспакойна, але выстаяў. Калі мы скончылі, было ўжо амаль дзевяць; хутка яны пачнуць з'язджацца, і я загадаў Рынгу падаць Бэтсі да ганка дома.

(Працяг будзе.)

Цары, паэты, вучоныя... Бог?

Многія, відаць, заўважылі, а некаторыя і набылі ў кнігарнях шыкоўнае выданне — энцыклапедыю для дзяцей «Вялікія і славутыя старажытнага свету». Аўтар энцыклапедыі — Уладзімір Бутрамееў. У кнізе расказваецца пра «славутых асоб старажытнасці — цароў і палкаводцаў, філосафаў і гісторыкаў, паэтаў і пісьменнікаў, мастакоў і вучоных. Месца іх жыцця і дзейнасці — старажытныя Грэцыя і Рым, Егіпет, Вавілон, Асірыя, Кітай і інш.» — так паведамляе анатацыя. Сапраўды, маем справу са спробаю «объять необъятное». Можна толькі ўявіць пакуты аўтара, якому належала выбраць з усёй гісторыі чалавечай цывілізацыі па працягу некалькіх тысячагоддзяў толькі пэўную колькасць асобаў. Як ні круці, усё роўна ўсіх вартых не ўціснеш пад вокладку аднаго выдання. Можна прадбачыць і тое, што ў многіх скептычна настроеных чытачоў узнікнуць прэтэнзіі да аўтара: чаму няма гэтага ці таго гістарычнага дзеяча? Чаму няма экскурсаў у гісторыю той ці іншай краіны? Але — паўторымся — задача, пастаўленая перад шаноўным аўтарам, ужо першасна заключала ў сабе недасканаласць вынікаў. Ну вось, напрыклад, уся гісторыя старажытнага Егіпта прадстаўлена пяццю імёнамі — Хеопса, Філіціс, Эхнатона, Неферціці і Тутанхамона. А ў адзіным артыкуле пра яўрэйскую дзяржаву аб'яднаны імёны Майсея, Давіда, Саламона і Ісуса Хрыста. Прычым, пра апошняга гаворыцца не як пра рэальную асобу, тым больш пра Госпада, а як пра героя літаратурнага помніка: «...усям'і простага цесляра нарадзіўся сын — Ісус Хрыстос. Хрыстос узяў на сябе грахі ўсіх людзей, яго распялі на крыжы, і ён памёр пакутніцкай смерцю, збавіўшыся гэтым ад усіх *сваіх*(!) грахоў. Але потым ён уваскрэс і ўзнёсся ў неба». Далей — некалькімі радкамі — што людзі паверылі ў Ісуса Хрыста і яго пропаведзь дабра, а Евангелле — кніга, якая «кліча да міру і *лепшага жыцця* (!)». Па-першае, калі ўжо ўключаць у кнігу пра вялікіх і славутых *людзей* свету звесткі пра Таго, Хто ўсімі хрысціянамі лічыцца Богам, Сынам Божым, дык трэба было або весці гаворку аб ім у асобным артыкуле і не такой «хуткагаворкай», або не рабіць гэтага зусім. Існуе дастатковая рэлігійнай літаратуры для дзяцей, у якой расказваецца пра зямное жыццё Госпада нашага кампетэнтна і згодна канонам веры. А так аўтар энцыклапедыі робіць адно блюзнерства за другім. Каму з вернікаў не вядома, што Ісус Хрыстос быў бязгрэшны і не мог мець сваіх грахоў. І смерць пакутніцкую прыняў Ён не для таго, каб ад грахоў збавіцца, а каб збавіць ад іх усіх нас. Эрнэст Рэнан спрабаваў пісаць пра Хрыста як пра асобу рэальную, зямнога паходжання, але ў такім выпадку ён не пісаў, што Хрыстос уваскрэс. Леа Таксіль увогуле адмаўляў рэальнае існаванне Хрыста, але ў такім выпадку ён не стаў бы змяшчаць яго імя сярод імёнаў «рэальных». А ў нашым выпадку маецца нейкі сінтэз атэізму, рацыяналізму да пачаткаў рэлігійных ведаў.

Не, з імёнамі, звязанымі з рэлігійнымі канфесіямі, аўтару лепш было б не звязвацца. Бо як зрэагуюць вернікі на тое, што Мухамед, заснавальнік іслама, аб'яднаны ў адным артыкуле з хрысціянскім святым Дыянісіем, і адзін артыкул на дваіх падзяляюць Буда і Канфуцый, у той час як Спартаку пашанцавала на асобны артыкул?

Але — пакінем рэзанёрства. Падзякуем спадару Бутрамееву за выданне і сапраўды вялікую працу.

Л.Ш.

Святочны каляндар беларусаў

«Чэрвень з касою па лузе прайшоў»

Першы месяц лета, адзін дзень якога год корміць. Мае трыццаць дзён, адзін з якіх, самы доўгі, 17 гадзін (22 чэрвеня), і адпаведную яму самую кароткую ноч. Гэта астранамічны сонцаварот, калі сонца мае пры ўсходзе самы востры вугал да зямлі, пра што ў песнях спяваецца як пра «ігру сонца». Прыказка «Прывядзе чэрвень на работу, адаб'е ад песень ахвоту» мае іранічна-жартоўны сэнс, бо песень у чэрвені спявалі больш чым калі — на Ушэсце, Сёмуху, Ваджэнне куста і іншыя святы.

У чэрвені «Вэраб'і б'юцца, а мурашкі поўзаюць да добрага надвор'я», «Чэрвень сена косіць, збажыну люляе», «Травень — радасць, а чэрвень — шчасце», «Калі пчолы моцна гудуць — да добрага надвор'я», «Калі каровы моцна равуць, будзе дождж». Час пасля сонцавароту адзначаны прыкметай: «Прыйшоў Пятрок — апаў лісток», таму «Касі каса, пакуль раса, пакуль луг не адкрасуе», бо «Да Пятра высушыш сена і пад кустом, а на Пятра не сохне і на кусце».

1 (чацвер). **Прав.** *Узнясенне Гасподняе, Ушэсце (Ушэснік, Шоснік).* Адзначаецца на саракавы дзень пасля Уваскрэсення Гасподняга (Вялікадня).

Народны каляндар. *Пахаванне Стралы* — Заключнае паслявелікоднае ваджэнне веснавых карагодаў як ахоўна-магічнае дзеянне ад самай застрашальнай для земляроба стыхіі — маланкі. Сярод безлічы такіх карагодаў ёсць сакральны:

Як пушчу стралу да й па ўсём сялу,
Ох і вой люлі, да й па ўсём ся... у-у-у!
Не чапай, страла, добра молайца,
Ох і вой люлі, добра мола... у-у-у!
Па тым молайцу некаму плакаці,
Ох і вой люлі, некаму пла... у-у-у!

Гэта быў ужо саракавы дзень ваджэння карагодаў. У кожнай вёсцы на ўзмежку жытняга поля па-рознаму «хавалі Стралу»: парадыйна, з галашэннямі, закопвалі выяву маланкі — ляльку, закопвалі сакральныя прадметы, каласкі збажыны і да т.п. І ўсё гэта пад маляўнічыя карагоды: «Наша вуліца шырока», «Як у нашых варацечках шырокае возера», «На вуліцы дзеўкі гулялі», «Лука», «А з крывога канца не выведу танца», «Проці бацюшкавых варот я скакала малада» і інш. Яны ўражваюць самымі разнастайнымі, часам фантастычнымі формамі рухаў, тэатралізацыяй, музычным суправаджэннем, парадыйна-гратэскнымі вобразамі «старцаў-жабракоў», «пана з паняй» і інш. Каб засцерагчыся ад маланкі, зранку ўсе жыхары вёскі карагоднымі шэсцямі збіраліся ў цэнтры сяла і спявалі да абеду песні, а потым ішлі на край поля, дзе ўласна і хавалі «Стралу», і зноў вадзілі карагоды па свежай руні, якая, па шматлікіх сведчаннях, на другі дзень не толькі ўставала, але і паскарала рост, бо яе «ў чысты чацвер цягнулі за валасы на нябесы». Святочны чацвер заканчваўся ўсеагульным абрадавым застоллем, на якім ужо гучалі летнія мелодыі. Абрад ваджэння і пахавання Стралы добра захаваўся і праводзіцца ў наш час у Веткаўскім раёне на Гомельшчыне.

2 (пятніца) **Ун.** *Адданне свята Узнясення.*

3 (субота). **Ун.** *Субота задушная.*

Народны каляндар. *Льняная, Уляніца* — дзень ільну. Лічылася, што калі ў гэты дзень пасеяць лён, то ён добра ўдасца. Паводле народных назіранняў яго трэба сеяць на дзесятым ад Іллі тыдні (2 жніўня): «Хто на дзесятай ад Іллі нядзелі лён пасее, — са льном, на восьмай — у васьму, на сёмай — з поля вон». Выключны карагод гэтага дня («Ох, сеяла Уляніца лянок») адлюстроўвае ўсе этапы вырабу нашага найлепшага адзення — льнянога.

4 (нядзеля). **Кат.**; **Ун.** *Зыход Святога Духа, Зялёныя Святкі, Сёмуха.*

5 (панядзелак) **Ун.** *Панядзелак Святога Духа.*

Прав. *Дзень памяці Ефрасінні Полацкай.*

7 (серада). **Народны каляндар**. *Ян,* прысвятак пчаляроў. («Кармі мяне да Яна — зраблю з цябе пана», «Калі рой выйдзе перад Янам, будзе пчаляр панам»).

8 (чацвер). **Народны каляндар.** *Сёмуха, Сямік, Зелянец.* У адпаведнасці з народнай традыцыяй — пачатак святкавання перыяду найбольшага росквіту расліннасці, які часам называюць «маем». Прыпадае на сёмы тыдзень пасля Вялікадня ў чацвер. Разам з наступнымі святамі Тройцы, Куста і Русалкі сімвалізуе найбольшы росквіт усёй прыроды пад назвай «Зялёныя Святкі». Гэта сапраўдны гімн Маціпрыродзе, калі яна ў самай моцнай магічнай сіле і сваімі гаючымі лекамі ўздымае чалавека да раднага светаадчування. Нездарма да «Зялёных Святкаў» прыстасавана першародная трыяда сусвету пад назвай Тройцы, першапачатковыя прыродныя асновы якой асэнсаваны яшчэ ў індыйскіх Ведах, так сугучныя старажытнай аснове беларускай культуры: Сонца (Бог-бацька), Мая (Зямля-маці) і Агонь (Сын, які стане галоўным у купальскай абраднасці). На Сёмуху збіралі травы, упрыгожвалі пабудовы зялянінай, сцежку да дома абстаўлялі бярозкамі, падлогу ў хаце ўсцілалі «панамі» (аерам), плялі вянкі і пускалі на ваду, праз сплецены з клёну вянок даставалі з калодзежа ваду і палівалі ёю грушы, яблыні і вішні. Перанесці біяэнергію раслін, зёлкаў, якія збіралі менавіта ў гэты час, на людзей, пазбавіць іх ад невылечных хвароб, даць ім моц, сілу і здароўе перад самай цяжкай працай — жнівом — такі магічны сэнс усіх «Зялёных Святкаў».

Сёмушныя карагоды, песні пачыналі ў чысты чацвер. Дзяўчаты ішлі ў поле «завіваць вянкі на ўсе святкі» з галінак бярозы, якая сімвалізуе дзявочую цноту, спявалі:

Пойдзем, дзевачкі, мы ў гай гуляць,
Да вянкі заўём, да на ўсе святкі,
На духаўскія, на пятроўскія,
Ой, што дух-тройца, то дзеўкам ізбор.
Ой, не радуйся ты, зялёны дуб,
Не к табе ідзём мы вянкі віці,
Ой, узрадуйся, бела бяроза,
Мы к табе ідзём вянкі завіваць.

У лесе дзяўчаты «куміліся» (пацалунак пад аркай звязаных вярхамі бярозак значыў быць вернай адна другой да наступнай Сёмухі), пяклі і елі абрадавую яечню, варажылі на лёс, вадзілі карагоды «май» (адсюль пазнейшыя маёўкі ў лесе), пелі сёмушныя песні («Вы, кумачкі-галубачкі, куміцеся, любіцеся», «Выхвалялася бяроза», «А мы вяночкі завілі» і інш.). Падобным чынам «куміліся» і на Пятра, але ўжо разам з хлопцамі. Сямік — водгук старажытных жаночых калектыўных абрадаў матрыярхата, татэмам якіх была бярозка, пераўтварыўся ў наш час у прыгожую гульню, забаву, карагод, маёўку. «Кумленне» захоўвае сэнс дзявочых ініцыяцый — прыёму дзяўчат у род, што сведчыла аб іх сталасці і рабіла паўнапраўнымі членамі роду. Прыказка «Зелянец — вясны канец» засведчыла месца «Зялёных Святкаў» як пары года.

10 (субота). **Ун.** *Адданне свята Сёмухі.*

Прав. *Траецкая памінальная субота.*

Народны каляндар. *Духаўскія, Траецкія ці Стаўроўскія дзяды, Сёмка, Духаў дзень,* калі, як верылі людзі, адзін раз на год нябожчыкі-продкі маглі выходзіць з магіл на белы свет, каб упэўніцца, як вядуць парадак нашчадкі.

11 (нядзеля). **Прав**. *Дзень святой Тройцы. Пяцідзесятніца (Сёмуха).* Свята сашэсця Святога Духа на Апосталаў.

Ун. *Нядзеля ўсіх святых. Дзень апосталаў Баўтрамея і Варнавы.*

Народны каляндар. *Тройца, Клечанне* — пяцідзесяты дзень пасля Вялікадня як водгук культу расліннасці. Упрыгожвалі зялянінай будынкі. Трыяда-Тройца ляжыць у аснове беларускага святочнага календара, дзе Каляда-Вялікдзень-Купала адпавядаюць абуджэнню, найвышэйшаму росквіту і пачатку адмірання расліннасці прыроды.

12 (панядзелак). **Прав.** *Дзень святога Духа.*

Ун. *Пачатак Пятровага посту.*

Народны каляндар. *Ваджэнне Куста* — рэгіянальная разнавіднасць Тройцы на Цэнтральным Палессі, гістарычнай Піншчыне, якое захавалася да нашых дзён і якое, часам, сумяшчаецца з Тройцай. Самую прыгожую дзяўчыну ўбіралі ў зяляніну і вадзілі ад хаты да хаты ў вёсцы з песняй:

Ой, мы былі ў вялікім лесе,
Збілі Куста з зялёнага клёну
Да й прывялі Куста да слаўнага двору.
Выйдзі ж, пане, з новага пакоя,
А нашай Кусце не стоем стаяці,
Трэба ёй, трэба піці-есці даці,
Трэба той Кусце крынічнай вадзічкі,
Трэба ёй, трэба панчошкі, чаравічкі.
Ой, дзень добры, наш пане, да хаты,
Ой, ці вяліш нашай Кусце стаяці,
Бочку мядочку прыпявальнічкам даці,
Нам, маладзенькім, на ганачку
пагуляці.

Вадзіла Куст толькі дзявоцкае «войска». Паміж ім і гаспадаром адбываліся імправізаваныя дыялогі, пабудаваныя на магічных прыгаворах і прыказках, часам жартоўна-іранічных, колкіх, але добразычлівых. Старажытную аснову куставых і траецкіх песень складае імкненне вызваць рост раслін («Дзе Куста ходзіць, — там жытачка родзіць») магічным словам-песняй, надзяліць чалавека шчаслівым асабістым лёсам, доляй, дабрабытам.

З гэтага дня на Паўднёва-Усходнім Палессі (гістарычнай Кіеўскай Русі) пачынаўся Русальны, Граны тыдзень, калі вакол прыгожа ўбранай зялянінай дзяўчынырусалкі вадзілі карагоды, спявалі русальныя песні:

На Граной нядзелі русалкі сядзелі,
Рана-ранюсенька русалкі сядзелі.
Русалкі сядзелі, на дзевак глядзелі:
— Дзевачкі-сястрыцы, падайце
вадзіцы,
Падайце вадзіцы з глыбокай крыніцы.
З глыбокай крыніцы, да з-пад той
вярбіцы
Падайце вадзіцы — душу прычасціці.
Душа прычасціцца — жыццё
вараціцца.
Тады будзем з вамі краскі сабіраці,
Краскі сабіраці — песенькі спяваці.

Якая нясцерпная мара аб уваскрэсенні і ў якой прыгожай песенна-карагоднай форме?

У апошні дзень тыдня, на Розыгры, хлопцы лавілі русалку на могілках, дзе яна знаходзілася ў той момант, калі дзяўчаты вешалі вяночкі на крыжы сваім дзядамнябожчыкам. Яе вялі ў жыта, а дзяўчаты спявалі:

Правяду я русалачку да бору,
А сама вярнуся дадому.
Каб русалачка па жыце не хадзіла,
Ды нашага жыцечка не ламіла,
Наша жыцечка таненька,
А ў каласочку таўсценька.

У жыце дзяўчаты з русалкі абрывалі зяляніну і, не аглядаючыся, беглі дахаты і кідалі зяляніну (сімвал урадлівасці) у агароды, а голая русалка ўцякала ў лес.

13 (аўторак). **Кат.** *Дзень святога Антонія.*

15 (чацвер). **Кат.** *Свята Божага Цела.*

17 (субота). **Прав**. *Адданне свята Пяцідзесятніцы.*

18 (нядзеля). **Прав.** *Загавіны на Пятроў пост.*

19 (панядзелак). **Прав**. *Пачатак Пятровага посту.*

23 (пятніца) **Кат.** *Свята Найсвяцейшага Сэрца пана Езуса.*

24 (субота) **Кат. Ун**. *Нараджэнне Яна Хрысціцеля, Святы Ян, Купала.*

Прав. *Дзень апосталаў Варфаламея і Варнавы.*

25 (нядзеля) **Прав**. Моляцца аб захаванні ад раптоўнай смерці.

26 (панядзелак). **Народны каляндар.** *Акуліна-грачышніца, Акуліна-задзяры хвост.* Сеялі грэчку. Пара аваднёў, калі каровы бегалі, задраўшы хвасты, — «зыкавалі».

29 (чацвер). **Кат.Ун**. *Дзень апосталаў Пятра і Паўла.*

Вядуць:
народны каляндар —
Васіль ЛІЦВІНКА;
царкоўны каляндар —
Ірына КРЭНЬ.

Прэса-куламеса

А ніткі пры чым?

«Многае былымі **складальніткамі** наўмысна зрусіфікаванае».

(«Звязда», 11.04.1995 г.)

Ад жанчыны да навукі — адна літара

«Сказ выкраслілі, каб ніякага сумнення наконт нацыянальнасці першай у свеце **касманаўтыкі** не было».

(«Звязда», 21.04.1995 г.)

А вось з практыкі, без называння крыніцы:
Таварыства паляўнічых і **рабаловаў**.
Інструктаваная шкатулка *(інкруставаная).*

В.Б.

Афарызмы

Ілія МАРКАВІЧ

Даказана, што кантыненты пасоўваюцца. Калісьці мы былі часткай Еўропы.

Добра быць першым, калі другі за табою гоніцца.

Толькі аглушальныя апладысменты гарантуюць свабоду слова.

Улада, якую народ не разумее, мусіць больш займацца перавыхаваннем народа.

Лінія — сукупнасць пунктаў парадку дня.

Калі час — гэта грошы, я ведаю дакладны час.

Нам бы дайсці да ісціны. А далей неістотна.

Не па-людску, але з годнасцю.

Вашыя заўвагі да месца. Дзе былі, там і засталіся.

Ні дня без радка — ні ночы без стрэлу.

Вораг прыстойнейшы за нас. Ён нам яшчэ не здрадзіў.

Дасягнутыя вынікі іх стымулююць, каб рабілі яшчэ большыя глупствы.

У моры праблемаў найлепш пачуваюцца акулы.

Усё падзялілі — і нікому нічога не дасталося.

Гістарычная дыстанцыя: учора — адно, сёння — другое.

Памянялі ролі, ды захавалі той самы рэпертуар.

Слава б'е ў галаву. Адчувае, дзе супраціўленне найменшае.

Кавалі мы брацтва і адзінства, аж пакуль дарэшты не скляпалі.

Узняў руку на сябе. Галасаваў за іх.

Добра быць сумленным, калі няма іншага выбару.

Неапраўдана яго адсунулі, а трэба было апраўдана.

Правадыр з той пары, як страціў компас, карыстаецца кіем.

Ці ж трымацца свайго, калі ягонае больш цэніцца?

Чалавек псуецца незалежна ад гарантыйных тэрмінаў.

Пераклаў з сербскай
Іван ЧАРОТА.

Заснавальнік: ТБМ імя Ф.Скарыны.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220029, г.Менск, вул.Чычэрына, 1. Тэлефон: 33-17-83.

Індэкс 63865. Замова 2092

Друкарня выдавецтва «Беларускі Дом друку». 220041, г.Менск, пр.Ф.Скарыны, 79.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Наклад 5905 паасобнікаў.
Падпісана ў друк 21.05.1995 г. у 15 гадзін.